

VODNIKI LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA

AZIJA

CIPER

EKSKURZIJE LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA

VODNIKI LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA

AZIJA

CIPER

MONIKA BENKOVIČ KRAŠOVEC

VODNIKI LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA
Azija

CIPER

Monika Benkovič Krašovec

©2007, Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC

Urednik: Drago Kladnik
Recenzenta: Blaž Repe, Aleš Smrekar
Korektor: Drago Kladnik

Oblikovanje in likovno-grafična ureditev: Milojka Žalik Huzjan
Prelom: Brane Vidmar
Kartografija: Boštjan Rogelj
Fotografije: Andrej Kranjc

Izdajatelj: Ljubljansko geografsko društvo
Za izdajatelja: Katja Vintar Mally
Založnik: Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založnika: Oto Luthar
Glavni urednik: Vojislav Likar

Tisk: Present d. o. o.
Naklada: 300

Fotografija na ovitku: Stiskalnica za pridelavo oljčnega olja v središču Akrotirija.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

913(564.3)(036)
908(564.3)

BENKOVIČ Krašovec, Monika

Ciper / Monika Benkovič Krašovec ; [kartografija Boštjan Rogelj ; fotografije Andrej Kranjc].
- Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007. - (Vodniki Ljubljanskega geografskega društva.
Azija, ISSN 1408-6409 ; 4)

ISBN 978-961-6568-93-7
231627264

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789616568937>

UVOD

TEMELJNI PODATKI ZA REPUBLIKO CIPER:	
Uradno ime:	Republika Ciper
Državna ureditev:	predsedniška republika
Površina:	5896 km ²
Število prebivalcev (2006):	784.300
Gostota poselitve (2006):	133 prebivalcev/km ²
Glavno mesto:	Nikozija (grško Levkosía; 219.000 prebivalcev)
Uradna jezika:	grški, turški
Denarna enota:	ciprski funt (CYP)
Bruto domači proizvod (2005):	21.600 USD/prebivalca

TEMELJNI PODATKI ZA TURŠKO REPUBLIKO SEVERNI CIPER:	
Uradno ime:	Turška republika Severni Ciper (mednarodno ni priznana)
Državna ureditev:	predsedniška republika
Površina:	3355 km ²
Število prebivalcev (2006):	191.600
Gostota prebivalstva (2006):	57 prebivalcev/km ²
Glavno mesto:	Nikozija (turško Lefkoşa)
Uradni jezik:	turški
Denarna enota:	turška nova lira (YTL)
Bruto domači proizvod (2004):	7135 USD/prebivalca

Ciper je država na istoimenskem otoku v vzhodnem delu Sredozemskega morja. 9251 km² velik otok je za Sicilijo in Sardinijo tretji največji otok v Sredozemlju. Dolg je 225 km, širok pa okrog 90 km. S svojo lego v severovzhodnem kotu Sredozemlja je na stičišču poti iz Evrope, Azije in Afrike; od Turčije je oddaljen 113 km, od Egipta 300 km, od Sirije 150 km in od grškega Rodosa 380 km. Glede na geografsko lego se uvršča med države zahodne Azije oziroma Bližnjega vzhoda, vendar po kulturnih in političnih značilnostih spada med evropske države.

Od leta 1974 je otok razdeljen na dve politični skupnosti: Republiko Ciper v južnem delu (mednarodnopravno obsega ves otok) in Turško republiko Severni Ciper, ki je mednarodna skupnost ne priznava. Slednja zavzema dobro tretjino, to je 35 % otoka. Ker sta oba dela etnično skoraj povsem čista, severnemu delu običajno rečemo "turški del", južnemu pa "grški del". Kar 3 % površine otoka zavzemajo britanska vojaška oporišča.

Ime Ciper izvira iz grške besede za baker cuprum (Κύπρος), saj so bila nekoč na otoku bogata nahajališča rude te kovine. Drugi viri navajajo, da ime izhaja iz grške besede kypárisos (κνπάρίσσος) v pomenu 'cipresa', nekateri pa so mnenja, da izvira iz grške besede κύπρος v pomenu 'kana'.

NARAVNOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

Površje in geološka zgradba

Ciper leži na stičišču Evrazijske, Afriške in Arabske plošče. Razčlenimo ga lahko na tri geološke enote: Kirenijsko hribovje na severu, gorovje Troodos na jugu in vmesno ravnino Mesaorijo.

Otok je precej hribovit. Po njegovem severnem delu se vleče 150 km dolgo in ozko Kirenijsko hribovje, zgrajeno večinoma iz jurskih apnencev; na severovzhodu sestavlja osrčje polotoka Karpasa. Razčlenljeno in strmo hribovje se dvigne največ do 1024 m nad morsko gladino (vrh Kyparisso). Zahodni del hribovja se imenuje Pentadaktylos. Jugozahodni in osrednji del otoka sestavlja gorovje Troodos, ki se proti severu in vzhodu prek nižjega hribovja in gričevja spušča v osrednjo ravnino Mesaorijo. Najvišja vzpetina je 1953 m visoki Ólimbos (podomačeno Olimp, vendar ta rešitev zaradi možnosti zamenjave z istoimensko najvišjo grško goro ni priporočljiva), ki je tudi najvišja gora na otoku. Gorovje Troodos zavzema približno polovico otoka in predstavlja največje območje ofiolitskih magmatskih kamnin na svetu. Intenzivno dviganje in gubanje gorovja sta razlog, da je hribovje razdrobljeno in razvejeno, njegova pobočja so strma, slemena pa potekajo v različne smeri že na kratke razdalje.

Gorovje je bilo bogato s kovinskimi in nekovinskimi minerali, najpomembnejša so bila ležišča bakra in kroma, ki so jih že povsem izčrpali. V južnem delu so nahajališča bentonita, ki se ga uporablja v industriji, še zlasti pa v gradbeništvu.

Ravnina Mesaorija je tektonska udorina med Troodosom na jugu in Kirenijskim hribovjem na severu. Zapolnjena je s terciarnimi in kvartarnimi naplavinami. Razprostira se na nizki nadmorski višini, ki nikjer ne presega 180 m. Še najvišja je prav na območju glavnega mesta Nikozije.

Severna ciprska obala je zelo razgibana in skalnata; ozka priobalna ravnica je le na posameznih mestih. Za južno obalo so značilne dolge peščene plaže in več priobalnih ravnin. Na največjih so zrasla pomembna ciprska mesta Kirenija, Limasol, Larnaka, Pafos in Famagusta. Prsti teh ravnin so rodovitne in zelo primerne za kmetijstvo. Zaledje obale je večinoma gričevnato in hribovito.

Na Cipru najdemo tudi kraške pojave. V dolomitiziranih apnencih Kirenijskega hribovja so kraške jame jurske in zgornjekredne starosti. Kraški pojavi se pojavljajo tudi v sekundarnih apnencih holocenske starosti, odloženih na starejše usedline. V teh kamninah so nastali različno veliki odprti ali zamašeni jamski vhodi, vrtače, majhna kra-

Magmatski ofioliti v gorovju Troodos.

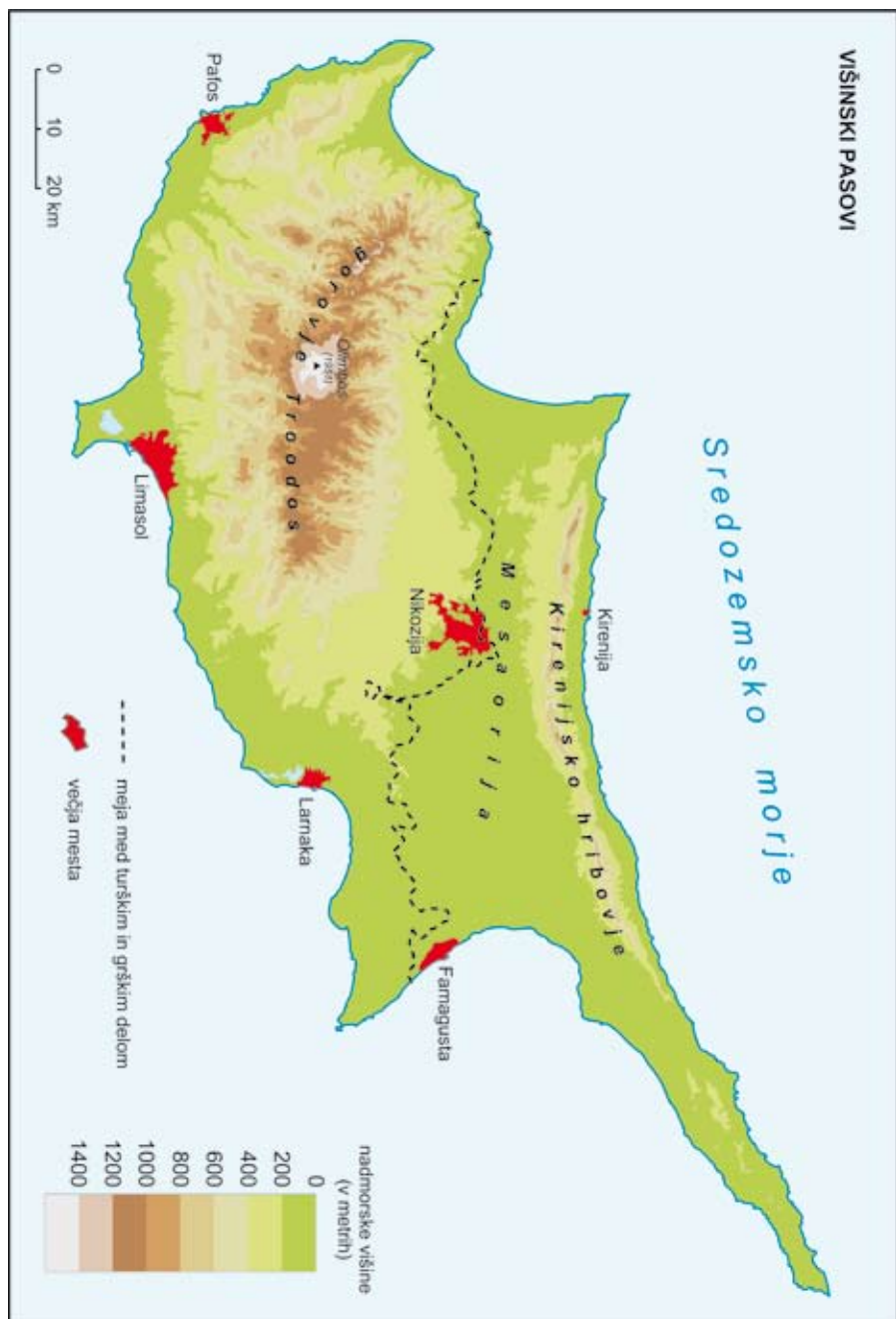
Terciarne sedimentne kamnine.

Mikrokorzijske oblike v karbonatnih kamninah.

Klifi in peščena obala pri Episkopiju zahodno od Limasola.

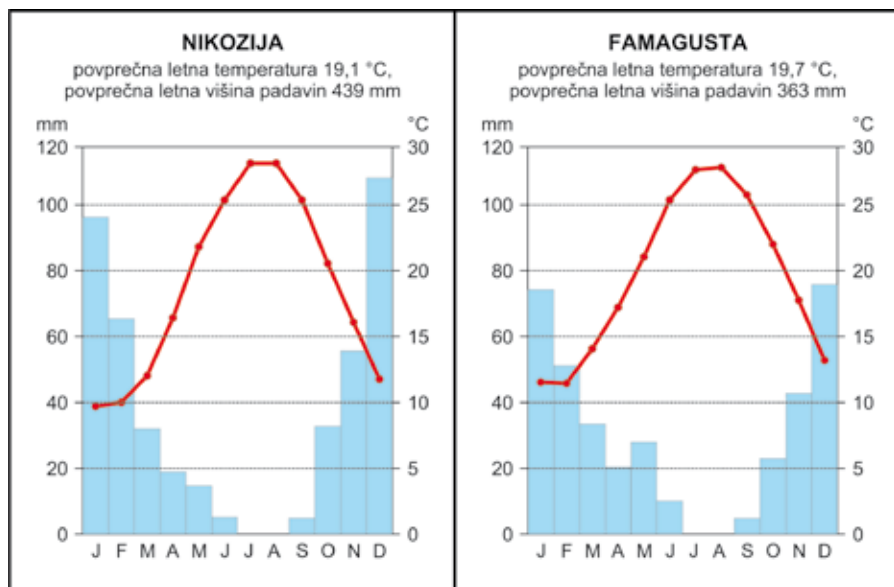

Sneg ob razvalinah bizantinsko-križarskega gradu Hilarion dobrih 700 m nad morskou gladino.

ška polja in uvale, zapolnjene z jerovico. Posebnost severnega obrobja Kirenijskega hribovja so kvartarne lehnjakove terase.

Podnebje

Ciper ima izrazito sredozemsko podnebje s suhimi in vročimi poletji ter vlažnimi in milimi zimami. Poletje traja od sredine maja do sredine septembra, zima od decembra do marca, vmes pa sta kratki pomlad in jesen. Za april, maj in oktober so značilne hitre vremenske spremembe. Za poletje so značilni visoke temperature in jasno vreme, pri čemer v obalnem pasu vročino blažijo vetrovi z morja. Nevihte so redke. Večina padavin se izcedi od novembra do marca. Najmanj, med 300 in 400 mm, jih pade na osrednji ravnini, na severnih priobalnih ravninah pod Kirenijskim hribovjem in polotoku Karpasu se njihova višina poveča na 400 do 450 mm, gorovje Troodos pa jih prejme tudi do 1000 mm. Zaradi majhne namočenosti je suša pogosta in dolgotrajna. Podatki meteoroloških postaj za zadnja tri desetletja kažejo, da se letna količina padavin postopoma zmanjšuje. Sneg je na Cipru razmeroma redek pojav. Decembra in januarja

običajno pobeli le območja na nadmorski višini več kot 1000 m in le v najvišjih predelih gorovja Troodos se obdrži do sredine aprila.

Ciper velja za najtoplejši sredozemski otok, Nikozija pa za najtoplejšo evropsko prestolnico. Srednja januarska temperatura je 10 °C, julijska pa kar 28,4 °C. Povprečna letna količina padavin je 439 mm. Povprečne dnevne temperature v juliju in avgustu so med 22 °C v Troodosu in 29 °C na osrednji ravnini, povprečne januarske temperature pa se gibljejo med 3 °C v Troodosu in 10 °C na osrednji ravnini. Povprečna minimalna temperatura je med 0 in 5 °C. Temperaturne razlike in neenakomerna količina padavin so zlasti posledica različnih nadmorskih višin in v manjši meri oddaljevanja od obale. V povprečju ima otok več kot 300 sončnih dni na leto. V poletnih mesecih Sonce sije v povprečju 11,5 ur dnevno; celo december in januar se ponašata v povprečju s 6 urami sončnega obsevanja na dan.

Relativna zračna vlažnost je pozimi med 60 in 80 %, poleti pa med 40 in 60 %. Megla je redka, zato je vidljivost večinoma dobra. Vetrovi so na splošno blagi in pihajo iz različnih smeri. Nevihte so zelo redke; pojavljajo se zlasti na izpostavljenih obalnih območjih in v večjih nadmorskih višinah.

Vodovje

Večstoletno sekanje gozdov je povzročilo spremembe pri odvajanju vode in težave pri oskrbi z vodo. Celotna ravnina Mesaorija je bila nekoč porasla s kakovostnimi

Slap na potoku Kryos Potamos v gorovju Troodos.

gozdovi, les pa so uporabljali za izdelovanje ladij. Ciprske reke so sezonske in tečejo le po močnem deževju. Skromna rečna mreža se oblikuje v zimskem času, predvsem v Troodosu, od koder tečejo kratki vodotoki v vse smeri. Najdaljša reka je 100 km dolg Pedieos, večja vodotoka sta še Yialias in Serraghis.

Prsti, rastlinstvo in živalstvo

Najrodovitnejše prsti so na mlajših naplavinah na osrednji ravnini in ravninah ob obali, vendar so obsežna območja prizadeta zaradi erozije.

S 1800 vrstami in podvrstami rastlin je Ciper pravi raj za botanike. Otoška lega in z njo povezana izolacija je prispevala k nastanku mnogih endemičnih vrst. Približno 7 % rastlin (140 vrst in podvrst) je endemitov. Bližina velikih celinskih gmot je razlog, da je otok bogat tudi z njihovimi florističnimi prviniami.

Naravno rastlinstvo nižjih leg je makija, višje, zlasti v Troodosu, so ohranjeni ostanki nekdanjih gozdov z borom, pritlikavim hrastom, cipreso in libanonsko cedro. Obsežne površine so pogozdene z borovci in evkalipti. Gozdovi poraščajo okrog 19 % površja otoka. Kjer je bilo naravno rastlinstvo izkrceno, raste večinoma sekundarna grmičev-

Cvetoča bauhinija iz družine rožičevk.

Severna, ofiolitska pobočja najvišje ciprske gore Ólimbos (1952 m) poraščajo borovci.

nata makija (*Pistacia terebinthus*, *Olea europea*, *Quercus coccifera*, *Styrax officinalis* ter vrste iz rodov *arbutus* in *rachne*). Ker je bila izkrčena za obdelovalna zemljišča, je takšna makija redka. Običajno jo sestavlja nizko, skoraj zakrnelo grmičevje z le nekaj zelišči. Večino nižjih leg ob obalah poraščajo oljke in rožičevci.

Živalstvo Cipra sestavlja 7 vrst sesalcev, 26 vrst dvoživk in plazilcev, 365 vrst ptic, 197 vrst rib, rakov, morskih ježkov in spužev ter žuželke. Prihod živali na otok je bil med zoologi dolga leta predmet živahnih razprav. Predvidevajo, da so bili prvi sesalci pritlikavi povodni konji in sloni. Ti so na otok priplavali pred približno 1,5 milijonov leti in so bili do prihoda človeka, poleg tamkaj že živečih več vrst miši in rovk, edini predstavniki sesalcev na otoku.

Največja divja žival je ciprski muflon (*Ovis orientalis ophion*), redka vrste gorske ovce, ki živi le na Cipru. Ciper je tudi postajališče za milijone ptic selivk na poti iz Evrope v Afriko. Glavno zatočišče sta mokrišči, slani jezeri pri Akrotiriju in Larnaki. Med številnimi vrstami ptic sta najbolj znameniti eleonorin sokol (*Falco eleonora*) in kraljevski orol (*Aquila heliaca*). Med morskimi živalmi velja izpostaviti tjunlje ter dve vrsti ogroženih in zato strogo zaščitene želv, ki ležeta jajca na peščenih ciprskih obalah: zelena želva (*Chelonia mydas*) in kareta (*Caretta caretta*).

Okoljski problemi in okoljska politika

Ciper je ratificiral vse pomembnejše regionalne in mednarodne okoljske konvencije, na primer Berlinsko in Barcelonsko konvencijo ter z njima povezane protokole. Je tudi podpisnik Kjotskega protokola. Sodeloval je na številnih konferencah, bil pa je tudi organizator nekaj odmevnih mednarodnih konferenc s področja varstva okolja. Leta 1996 je sprejel tako imenovani "akcijski načrt varovanja okolja", ki je temeljni kamen ciprske okoljske politike.

Glavni okoljski problemi, s katerimi se sooča, so:

- pomanjkanje pitne vode (ni naravnih zbiralnikov pitne vode, veliko izhlapevanje v poletnem času, ko ni padavin),
- vtekanje morske vode v največji otoški zbiralnik pitne vode,
- povečano zaslanjevanje na severu,
- onesnaževanje voda z industrijskimi odplakami in s kanalizacijo,
- degradacija obale,
- izginjanje živalskih habitatov zaradi urbanizacije.

Državo občasno prizadevajo potresi, suša pa se pojavlja vsako leto. Ciper ima že dolgo težave z zagotavljanjem zadostnih količin pitne vode in vode za namakanje obdelovalnih zemljišč. Na otoku ni večjih stalnih vodnih tokov, padavine so sezonske in količinsko skromne, njihova količina pa se z globalnimi podnebnimi spremembami še zmanjšuje. Na skromnih vodotokih so že v obdobju kolonializma zgradili 16 jezov. V osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja so bile pri rabi vode številne

omejitve, kar je vplivalo na vsakdanje življenje prebivalstva in na gospodarstvo. Do leta 1970 je bila edini vir vode za pitje in namakanje podtalnica. Zaloge pitne vode so se zaradi velike porabe kritično zmanjšale, posledica je bil vdor slane vode v večino vodnih zajetij ob obali. Konec devetdesetih let so zgradili postajo za razsoljevanje morske vode Dekelija z dnevno kapaciteto 40.000 m³ in postajo blizu letališča v Larnaki z dnevno kapaciteto 52.000 m³. V načrtu imajo še gradnjo razsoljevalnih postaj v Limasolu in Paralimniju. Z najnovejšo tehnologijo razsoljevanja so na Cipru problematiko pomanjkanja vode dodobra rešili. Od leta 2001 imajo stalno in zadostno oskrbo s pitno vodo v vseh gospodinjstvih, dovolj pa je tudi za potrebe gospodarstva; uporabljajo jo v industriji in v kmetijstvu za namakanje. Zlasti za namakanje krmnih rastlin uporabljajo tudi prečiščeno vodo iz centralne čistilne naprave Vathia Gonia.

Na Cipru je več zavarovanih območij:

- narodni gozdni park Troodos, ki se zaradi številnih endemičnih rastlin uvršča med 13 "vročih točk raznovrstnosti rastlin v Sredozemlju" (razglašen je bil leta 1992, obsega 9307 ha, sestavljajo pa ga štiri območja s površino 220 ha, ki so bila razglašena za naravne rezervate);
- narodni gozdni park Troodos Cavo Gkreko (390 ha);
- narodni gozdni park Athalassa (840 ha);
- narodni gozdni park Pedagoške akademije (45 ha);

Sodobna oskrba hiš z vodo.

- narodni gozdni park Polemidia (125 ha);
- narodni gozdni park Rizoelia (97 ha);
- naravni rezervat Tripylos (823 ha; vključuje Dolino ceder);
- morski rezervat polotok Akamas, znotraj katerega je zaščiten območje Lara Toxeftra.

Leta 2001 so bila za vključitev med zaščiten območja predlagana še:

- dolina Platris,
- Mavroi Kremnoi,
- Madari,
- slani jezera pri Larnaki in Akrotiriju.

Zavest o nujnosti varovanja okolja je na Cipru zelo visoka. Za izvajanje okoljske politike je odgovorno Ministrstvo za kmetijstvo, naravne vire in okolje, ki poudarja racionalno upravljanje in sonaravno gospodarjenje, usklajeno z evropsko zakonodajo.

ZGODOVINA

Ciper je imel velik pomen v zgodovini vzhodnega Sredozemlja. Zaradi strateške lege, bogatih zalog bakra in stavbnega lesa so se zanj borili mnogi narodi in razne politične tvorbe.

Najstarejša zgodovina

Neolitski sledovi kažejo, da se je človek na otoku naselil okrog leta 8000 pr. n. št. Ostanke naselbin so našli na njegovih južnih obalah in ob vznožju gora v Mesaoriji. V Hirokitiji so arheologi odkrili eno najmogočnejših neolitskih naselbin v Evropi. Prvotni naseljenci so sprva uporabljali le kamnito orodje. Nekoliko mlajše človeške sledi iz okrog leta 4500 pr. n. št. izpričujejo sotirsko kulturo, ko naj bi ljudje začeli uporabljati tudi glino in iz nje izdelovati značilno ciprsko keramiko.

V halkolitiku (3900–2500 pr. n. št.) so začeli kopati bakrovo rudo, s čimer je otok postal zanimiv tudi za sosednje politične sile. Večina halkolitskih naselbin je bila na zahodu Cipra, kjer se je razvil tako imenovani "kult rodnosti".

V bronasti in železni dobi (2500–1050 pr. n. št.) je intenzivnejše izkoriščanje bakrove rude otoku prineslo pravo bogastvo. Razvila se je trgovina z Bližnjim vzhodom, Egiptom in otoki v Egejskem morju. Konec 2. tisočletja pr. n. št. so trgovci na Ciper prinesli železno orodje in orožje, kar je povzročilo korenite gospodarske spremembe. V hetitskih in egiptovskih virih se otok omenja kot Alazija. Faraon Tutmozis III. (1490–1436 pr. n. št.) ga je za kratek čas priključil Egiptu. Njegovo visoko kulturno raven izpričuje razvoj lastne zlogovne pisave pod kretskim vplivom. Okrog leta 1400 pr. n. št. so na otok prišli trgovci iz Miken. Okrepili so se stiki z grško civilizacijo, grška kolonizacija pa se je začela šele dve stoletji pozneje. Grki so otok kolonizirali med 13. in 11. stoletjem pr. n. št. S priseljevanjem grškega prebivalstva so se uveljavili grški jezik, kultura, navade in vera. Ob tem ko so Grki postopoma prevzemali nadvlado nad otokom, so ustanavljali mestne kraljevine Pafos, Salamina, Kition in Kourion. Na Cipru je bilo 12 antičnih mestnih kraljevin: Pafos, Salamina, Kition, Kourion, Amathus, Marion, Soloi, Tamassos, Idalion, Ledres, Chytroi in Lapithos.

Stari vek

V tako imenovani geometrični dobi (1050–750 pr. n. št.) je bil Ciper sprva grški otok z desetimi mestnimi kraljevinami. Razcvetel se je kult boginje Afrodite. Najpomembnejši tempelj je bil zgrajen v Pafosu. Okrog leta 800 pr. n. št. so se na Cipru naselili Feničani. Največja feničanska naselbina je bil Kition, zdajšnja Larnaka. Feničani so si oblast nad otokom delili z Grki vse do prihoda Asircev. 8. stoletje pr. n. št. je bilo obdobje velike blaginje otoka.

Skupaj z desetimi grškimi mestnimi kraljevinami je tudi Kitionu leta 709 pr. n. št. zavladal Sargon II. (721–705 pr. n. št.), ki je odprl pot približno stoletje trajajoči asirski vladavini (do leta 663 pr. n. št.). Sicer se je arhaično in klasično obdobje (750–310 pr. n. št.) nadaljevalo v vsestranskem razcvetu; na otoku so se izmenjevali vladarji. Po krajšem obdobju neodvisnosti, v katerem so cvetele umetnost, književnost in obrt, je asirsko dediščino prevzel egiptovski vladar Amasis (569–525 pr. n. št.), ki pa se je zadovoljil s tem, da mu Ciper plačuje davek. Ciprski kralji so bili faraonovi vazali, vendar blaginja in kultura na otoku nista bili ogroženi. Egipt je postal glavno tržišče za ciprski les in minerale.

V poznem 6. stoletju pr. n. št. so si Egipt in Ciper podjarmili Perzijci (leta 525. pr. n. št.), ki prav tako niso vztrajali pri neposredni oblasti; Ciper je bil del satrapije kralja Dareja. V času perzijske nadvlade je Salamina po bogastvu prekosila vse druge mestne kraljevine (Amathus, Kition, Kirenija, Lapithos, Kourion, Marion, Pafos, Soli, Tamassos). Ciprski kralji so s plačevanjem davka Perzijcem uživali določeno stopnjo avtonomije in imeli celo lastne kovnice denarja. Kljub temu so zaradi kulturne navezanosti na Grčijo Ciprčani pod vodstvom kralja Salaminine Onesila sodelovali v jonski vstaji (500–494 pr. n. št.) in se leta 391 pr. n. št. pod salaminskim kraljem Evagorasom (411–374 pr. n. št.) uprli še ahamenidskim kraljem, ne da bi si zagotovili popolno neodvisnost. Vendar je prav Evagoras Ciper kulturno dodobra poenotil (pisava, kovanci z grškimi motivi, širitev grške literature). V času njegove vladavine je bil otok eno izmed vodilnih političnih in kulturnih središč tedanjega grškega ozemlja.

Odcepitev od perzijske države in vrnitev na grško-helenistično vplivno območje je omogočil še le osvajačni pohod Aleksandra Velikega, ki je leta 333 pr. n. št. svojemu imperiju priključil cvetoča ciprska mestna kraljestva. Aleksander je ciprskim kraljem v zahvalo za pomoč pri obleganju in zavzetju feničanskega mesta Tira podelil delno avtonomijo. Po Aleksandrovi smrti sta se za otok prepirala njegova naslednika Antigon in Ptolemaj I.

Leta 294 pr. n. št. je Ciper prišel pod vpliv grške države. Aleksandrov general Ptolemaj iz Egipta je mestne kraljevine razpusil in Ciper združil, tako da je postal enotna egiptovska provinca. Upravljal jo je strateg kot generalni guverner. Glavno mesto je postal Pafos. Grško obdobje so zaznamovali notranji boji in številne spletke.

Leta 58 pr. n. št. je Ciper postal rimska provinca. Sprva je bil pod upravo province Kilikije, od leta 22 pr. n. št. pa je postal senatorska provinca pod prokonzulom Sergijem

Morska pena pri Afroditini skali.

Sandro Botticelli (1445–1510): Upodobitev rojstva Afrodite oziroma Venere iz leta 1485.

Afrodita je grška boginja poželenja (ne ljubezni), lepote in seksualnosti. V Rimu so jo poimenovali Venera.

Po legendi je Ciper rojstni kraj prelepe boginje Afrodite (znane tudi kot Kypriis ali Cyprian). O njenem rojstvu obstaja več zgodb. Najbolj znana je tista, ki pripoveduje, da se je Afrodita ob prihodu iz morja pojavila gola na školjki pokrovači. Nato jo je odnesel veter in med potovanjem je najprej pristala na majhnem otoku Kitera južno od Peloponeza, nakar se je vrnila na Ciper, kjer je živela v Pafosu.

Grški epik Heziod v Teogoniji navaja, da se je boginja pojavila iz morja na mestu, kjer je Kronos odvrnil genitalije svojega očeta, boga Ūrana, da bi tako razširil njegove božanske gene. Morje je dolgo prenašalo genitalije, iz nesmrtnega mesa je nastala bela pena, iz katere je nastala Afrodita (grški izraz za peno je aphros). To se je zgodilo pri Petri tou Romiou ali Afroditini skali, velikemu skalnemu osamelcu v bližini klifov pri Pafosu.

Homer v znameniti Iliadi navaja, da je Afrodita hči Dione, preroške boginje iz Dodone. Ko se je z namenom, da bi zaščitila sina Eneja, drzno podala v boj, jo je ranil Diomedej. Po tolažbo in ozdravitev se je vrnila k materi.

Pavlom. Razdeljena je bila na okrožja Amathus, Laphitos, Pafos in Salamina. Sedež vlade je bil v Pafosu, trgovine pa v Salamini. Temeljni namen Rimljanov je bilo sicer izkoriščanje in izvoz otoškega bogastva, vendar so kljub temu prispevali tudi h gospodarskemu napredku otoka; gradili so pristanišča, ceste in javne ustanove. Salamina je postala kulturno, izobraževalno in trgovsko središče otoka. Leta 15 pr. n. št. jo je popolnoma uničil potres, a jo je cesar Avgust ponovno zgradil.

Agora pri Limasolu.

Rimski odeon v Kato Pafosu.

Med misijonarskim potovanjem svetih Pavla in Barnabe se je prokonzul spreobrnil v krščanstvo in Ciper je postal prva država, ki ji je vladal krščanski vladar. Otoško prebivalstvo je sprejelo krščanstvo že okrog leta 45. Pax Romana je Cipru prinesel nadaljnji razcvet. Razcvet in mir je prekinila judovska vstaja leta 115; njena zadušitev je na otoku zahtevala 240.000 življenj. Dodatne žrtve so povzročili številni potresi, ki so se vrstili v obeh stoletjih pred in po našem štetju. Leta 313 je bila z Milanskim ediktom zagotovljena svoboda veroizpovedi vsem kristjanom, trije ciprski nadškofi pa so se leta 325 udeležili ekumenskega koncila v Izniku v zaledju Marmarskega morja.

Srednji vek

Z razdelitvijo rimskega cesarstva leta 395 je Ciper pripadel vzhodnorimskemu cesarstvu, znanemu kot bizantinsko oziroma grško cesarstvo. Njegova prestolnica je bil Bizanc, ki ga je leta 330 cesar Konstantin sebi na čast preimenoval v Konstantinopol. Zgodnje bizantinsko obdobje je bilo razmeroma mirno. Zaznamovala so ga prizadevanja za neodvisnost grške cerkve. Ciprska avtokefalna cerkev je bila ustanovljena leta 488, ko ji je cesar Zenon (474–491) na tretjem ekumenskem koncilu v Efezu podelil privilegij, da se odcepi od antiohijskega patriarha in postane enakovredna cerkvam v Antiohiji, Jeruzalemu, Aleksandriji in Konstantinoplu. Vladarica Helena je ob obisku Cipra ustanovila samostan Stavrovouni. V 4. in 5. stoletju so bile zgrajene

številne bazilike. Močni potresi so povsem uničili mnoga mesta (leta 411 je bila ponovno uničena Salamina), ki so jih vedno znova obnavljali. 5. in 6. stoletje je zaznamoval gospodarski razcvet.

Razmeroma dolgo mirno in uspešno obdobje so med vlado Konstansa II. (641–668) prekinili arabski vpadi. Z muslimansko-arabsko ekspanzijo v 7. stoletju se je začel spor med muslimani in kristjani, ki še vedno ni poravnán. Po več arabskih napadih, prvič leta 647 pod Moavijo, sta se bizantinsko cesarstvo in kalifat leta 688 sporazumela o neke vrste kondominiju nad otokom, ki je trajal do leta 965, ko si ga je prisvojil bizantinski vladar Nikefor II. Fokas (963–969) in izgnal Arabce. V maščevalnem napadu so Arabci uničili cvetočo Konstancijo (nekdanja Salamina) in številna druga mesta ter ob tem mnogo ljudi pobili ali jih poslali v suženjstvo.

Leta 1185 se je bizantinski državni namestnik Izak Komnen (1185–1191) razglasil za "ciprskega kralja" in se odcepil od Carigrada. Oblasti so nadenj poslale vojsko, vendar se je na napad dobro pripravil in jo s pomočjo sicilijanskih piratov premagal. Njegovo strahovladno je prekinil Rihard I. Levjesrčni med tretjo križarsko vojno, ko je leta 1191 osvojil ves otok. Vzrok za napad je bilo maščevanje, ker je Komnen grdo ravnal z brodolomci iz Rihardove flote, med katerimi je bila tudi Rihardova zaročenka Berengarija Navarska, s katero se je pozneje na Cipru tudi poročil. Rihardu so se pridružili nekateri ciprski katoliki. Z uporom domačinov je otok Rihardu postal veliko breme, zato ga je prodal templarjem, frankovskemu duhovniškemu viteškemu redu, katerega poveljnik je bil član Rihardove izbrane družbe. Vladavina vitezov je bila ti-

Grbi rodbine Lusignan na gradu Kolossi.

ranska, zato so se prebivalci uprli. Čeprav so upor s silo zatrli, so ljudje v njem vztrajali. Njihova vztrajnost je templarje prisilila, da so zapustili otok. Nadzor je prevzel Guido Lusignanski (1192–1194), ki je Rihardu poplačal templarske dolgove. Zaradi Cipra se je odrekel nazivu jeruzalemskega kralja.

Lusignani, ki so na otoku širili francoski vpliv do leta 1489, so zasnovali fevdalno monarhijo. Guida, ki je živel le dve leti po prevzemu oblasti, je nasledil brat Amalrik I. (1194–1205), ki je leta 1197 od cesarja Henrika VI. dobil kraljevi naslov. V nasprotju z bratom je Amalrik vsiljeval katoliško vero. Z nastavljanjem katoliških škofov, gradnjo številnih cerkva in ugodnostmi za tako imenovane Latine je želel pravoslavno cerkev podrediti rimskokatoliški cerkvi. Leta 1260 je papež Aleksander VI. izdal "Ciprsko bulo", s katero je katoliško cerkev razglasil za uradno cerkev na Cipru. Na otok je pošiljal misijonarje, da bi spreobrnilo otočane, kar pa ni obrodilo sadov. Ciprčani so ostali lojalni pravoslavni cerkvi in vse bolj kazali nezadovoljstvo z vsiljevanjem tuje vere.

Frankovsko plemstvo je z oblastjo na Cipru pridobilo veliko bogastvo. Zelo donosna sta bila zlasti pridelovanje sladkornega trsta in strateški pomen Cipra kot vmesne postaje v trgovini z Orientom. Obdobje Frankov je zapustilo številne arhitekturne bisere; plemstvo je zgradilo veliko razkošnih palač, gradov, samostanov in katedral. Bogastvo otoka je privlačilo razne trgovce, ki so si ga zato želeli tudi prilastiti. Kot najuspešnejši

trgovci v Sredozemlju so se izkazali Italijani; za prevlado sta tekmovali republiki Benetke in Genova. Leta 1373 je Genova zasedla Famagusto, najpomembnejše trgovsko mesto na otoku in takrat eno od najbogatejših mest v Sredozemlju. Famagusta je morala Genovi plačevati vsakoletni davek. Ko je moral leta 1426 Ciper pričeti plačevati davek tudi mamelukom, je prišlo do gospodarskega nazadovanja. Po izgonu Genovežanov so Cipru zavladale Benetke. Zmožnost Lusignanov, da bi kulturno, politično in gospodarsko nadzirali otok, se je v prvi polovici 15. stoletja hitro zmanjševala, še zlasti po letu 1426, ko so kralja Janusa zajeli mameluki. Nasledil ga je sin John II., ki se je poročil z Grkinjo Heleno Palaeologos, pravoslavko in pravnukinjo bizantinskega vladarja. Njena naklonjenost grški veri in kulturi pa Frankom ni bila povšeči. Nasledila ju je mlada hči Helena, ki jo je po nekaj letih izdajstev in gledanja skozi prste, med drugim tudi mamelukom, izgnal ter razlastil polbrat James II., znan po svoji politični amoralnosti. Poročil se je s Katarino Coronaro, predstavnico beneške visoke družbe. Ko je leta 1473 umrl, so oblast nad otokom prevzele Benetke. Katarina je bila do svoje smrti le še marionetna kraljica. Ko so si Benetke leta 1489 Ciper tudi formalno priključile, se je ob koncu srednjega veka tristoletna vladavina Lusignanov končala.

Novi vek

Benečani so v Cipru videli pomemben branik proti širjenju turškega vpliva v vzhodnem Sredozemlju, zato so na otoku zgradili številne utrdbe, na primer trdnjavo v Nikoziji in obzidje v Famagusti. Že prvo leto vladavine Benečanov so Turki zasedli polotok Karpas, leta 1539 pa so uničili Limasol. Benečani so se ukvarjali zlasti s trgovino, zatiralskega fevdalnega reda Lusignanov pa se skorajda niso dotaknili, zato je prebivalstvo leta 1570 Turke pozdravilo kot osvoboditelje, čeprav so ob napadu na Nikozijo, ki ga je vodil Lala Mustafa paša, pobili okrog 20.000 ljudi. Turki so ukinili fevdalni sistem, osvobojeni podložniki so lahko znova obdelovali lastno zemljo. Večina mest je postala lahek turški plen, le beneška vojska v Famagusti se je pod poveljstvom Marka Antonija Bragadina Turkom upirala še skoraj leto dni. Začela se je več kot tri stoletja dolga nadvlada Turkov.

Otok je imel v turškem cesarstvu razmeroma obrobno vlogo, pa vendarle mu je turško obdobje prineslo pomembne spremembe. Turki so ustanavljali "milete" oziroma verske skupnosti, preko katerih so vladali. Obnovili so pravoslavno cerkev in njen vrhovni poglavar z nazivom etnarh je zastopal interese vseh pravoslavnih Ciprčanov. Bil je verski in posvetni vladar, skrbel je celo za pobiranje davkov. Turki so določeno stopnjo avtonomije dopuščali vse dotlej, dokler so Grki sledili sultanovim ukazom. Leta 1575 so se na otok vrnili nadškof in trije škofi. Odnos Turkov do domačinov je bil odvisen od sultanove volje, delovanja lokalnih veljakov ter od poslušnosti Ciprčanov.

Po odkritju Amerike se je trgovanje preselilo na Atlantik in Sredozemlje je izgubilo vlogo najpomembnejše svetovne trgovske poti. K nazadovanju gospodarske moči Oto-

Beneški lev na portalu v Famagusti.

manskega cesarstva so prispevale tudi epidemije nalezljivih bolezni, lakota, potresi. Kljub temu so bili oblastniki finančno enako ali celo bolj zahtevni. Pobirali so zelo visoke davke, ki jih prebivalci niso zmogli plačevati. Mnogi so se zato spreobrili v islam, številni med njimi pa so ostali "skriti kristjani", po plašču, ki je bil na eni strani iz volne, na drugi pa iz bombaža in se je nosil na obeh straneh, imenovani "linobambaki". Podnevi so bili muslimani, zvečer, ko so opravljali obrede, pa kristjani. Med letoma 1572 in 1668 je bilo 28 krvavih vstaj, ki so se jih brez kakršnegakoli uspeha udeleževali tako Grki kot revni Turki.

V drugi polovici 18. stole-

tja je stanje postalo nevzdržno, zato se je precej Ciprčanov izselilo. Nadškof Timotej je za pomoč pri osvobajanju otoka poprosil celo španskega kralja Filipa II. Turki so si prilaščali hiše, zlorabljali ženske, ugrabljali mlade fante za janičarsko vojsko, uničevali cerkve in samostane ter nalagali vedno višje davke, ki jih ljudje niso zmogli plačevati, zato so jih mučili. Ko je leta 1821 izbruhnila vojna za neodvisnost Grčije, so Turki usmrtili nadškofa Kiprianosa, tri škofo, ter številne duhovnike in njihove privržence. Pozneje so si cerkveni dostojanstveniki postopoma znova pridobili oblast, vendar samo v verskih zadevah, medtem ko kot posvetni voditelji niso imeli nikakršnih pravic vse do 2. svetovne vojne. Cerkev je postala najpomembnejša podpornica grškega nacionalizma, ki se je razvil in krepil zaradi sovraštva do Turkov. Ciprčani si sicer takrat še niso zmogli izboriti svobode, kljub večstoletni tuji nadvladi pa so uspeli ohraniti jezik, kulturo in vero. Sredi 19. stoletja se je pojavilo gibanje Enosis, katerega gonilo je bilo udejanjanje ideje o združitvi Cipra z novonastalo neodvisno državo Grčijo.

Z odprtjem Sueškega prekopa leta 1869 je otok spet pridobil strateški pomen, kar je

zbudilo zanimanje Velike Britanije. Leta 1878 je London s Ciprsko konvencijo prevzel upravo Cipra in Otomanskemu cesarstvu v zameno zagotovil vojaško pomoč proti ruskemu prodiranju na Balkan. Do 1. svetovne vojne, ko je Turčija stopila na stran Nemčije, je bil Ciper formalno še vedno del Otomanskega cesarstva. Velika Britanija je sultanu letno plačevala davek, ki so ga določali na pogajanjih. Leta 1915 je Velika Britanija Ciper ponudila Grčiji, da bi se vojskovala na njihovi strani, vendar je grški kralj Konstantin ponudbo zavrnil in ohranil nevtralnost. Turčija se je Cipru odrekla šele leta 1923, po podpisu Lozanskega sporazuma.

Leta 1925 ga je Velika Britanija spremenila v kronsko kolonijo. Britanski vladarji so ves čas nadvlade dajali prednost Grkom, ki so jim bili zgodovinsko in kulturno bližji, Turke pa so zrinili na obrobje. To je vzpodbudilo turški odpor. V igro sta se vključili matični domovini obeh etničnih skupnosti; ciprske Turke je podpirala Turčija, Grke pa Grčija. Kljub navideznim prednostim so bili Grki nezadovoljni, zlasti z višino davka, ki so ga kot kolonija morali plačevati kraljevini. To pa je bil le eden od razlogov, da so leta 1931 izbruhnili protesti po celem Cipru. Velika Britanija jih je zatrla, poslala na otok vojake, prepovedala politične stranke, ukinila občinske volitve (do leta 1943 je vse uradnike določala britanska vlada), uvedla cenzuro tiska in ustavne omejitve, ob tem pa izgnala tudi nekaj škofov in drugih pomembnejšev. Največje težave so se pojavile po smrti nadškofa Cirila. Cerkev si je prizadevala za vrnitev škofov v domovino, da bi lahko sodelovali pri izboru novega nadškofa, čemur britanska vlada ni ugodila. Zato je bil Ciper brez nadškofa med letoma 1933 in 1947, ko je bil izvoljen Leontios. Zaradi prepovedi delovanja političnih skupin se je vodstvo gibanja Enosis premestilo v London. Čeprav Turki v protestih niso sodelovali, so stroge omejitve prizadele obe etnični skupnosti. Med 2. svetovno vojno so se ciprski prostovoljci borili na strani Velike Britanije.

Leta 1941 so ciprski komunisti kot naslednico v dvajsetih letih prejšnjega stoletja ustanovljene in na začetku tridesetih let prepovedane komunistične stranke ustanovili Progresivno stranko delovnega ljudstva (AKEL - Anorthotikon Komma Ergazomenou Laou). Nasproti ji je bila precej ohlapna organizacija nacionalistov Kmečka zveza Cipra (PEK - Panagrotiki Enosis Kyprou), ki se je zavzemala za idejo gibanja Enosis. Komunistično usmerjena je bila tudi stranka Panciprsko delavsko združenje (PEO - Pankypria Ergatikí Omospondia). Na občinskih volitvah leta 1943 so komunisti zmagali v Famagusti in Limasolu, leta 1946 pa tudi v Nikoziji. Tega leta se je Velika Britanija odločila spremeniti ustavo. Na razprave o novi ustavi je povabila tudi predstavnike Cipra. V znak sprave je dovolila vrnitev izgnanih leta 1931 in oprostila leta 1946 obsojene levičarje. Britanska prizadevanja pri Ciprčanih niso naletela na navdušenje, saj so si ti želeli uresničitev ciljev Enosisa. Enosis je postal njihov osrednji politični cilj. Med strankama AKEL in PEK so bila nenehna trenja, čeprav sta se na določen način obe zavzemali za ideje gibanja Enosis.

Leta 1947 je bil izvoljen nov nadškof Makarios II., ki je nadaljeval s politiko nasprotovanja Veliki Britaniji in z aktivnim zagovarjanjem Enosisa. Za uresničitev teh idej so se zavzemali vse politične stranke, cerkev in tudi ljudstvo. Leta 1950 izvoljeni nadškof

Makarios III., najmlajši nadškof v zgodovini ciprske cerkve, je ob inavguraciji obljubil, da ne bo odnehal, dokler Ciper ne bo združen z "materjo" Grčijo. Enosis je postal del nacionalne politike, izveden je bil tudi referendum, katerega rezultate so predstavili Združenim narodom. Vendar je Velika Britanija uspela prepričati mednarodno skupnost, da je ciprski problem notranja težava in ne v domeni OZN. Leta 1951 je iz Grčije na Ciper prispel general Grivas, predan zagovornik Enosis, ki je v pogovorih z Makariosom III. izrazil željo po državnem udaru. Vendar se Makarios III. z njegovim predlogom ni strinjal in je želel rešiti problem po diplomatski poti s pomočjo Združenih narodov. Takšna rešitev se mu je zdela še primernejša po vstopu Grčije in Turčije v zvezo NATO, Grivas pa je bil še vedno prepričan v svoj prav. Nesoglasja med obema voditeljema so postopoma prerasla v sovraštvo.

Leta 1954 je Velika Britanija preklicala nekaj let prej predlagane ustavne spremembe in naznanila, da nekatere kolonije ne bodo nikoli postale samostojne. Istega leta so predstavniki Grčije na Združene narode naslovili poslanico, v kateri so se zavzeli za samoodločbo Cipra. Kljub temu je Velika Britanija še vedno vztrajala, da reševanje tega problema ni v pristojnosti OZN. Nestrinjanje, da bi se Ciper združil z Grčijo, je izrazil tudi predstavnik Turčije v Združenih narodih. Turčija je menila, da bi se morala Velika Britanija umakniti, Ciper pa bi moral znova, tako kot pred letom 1923, postati del Turčije. Ustanovljena je bila Turška odporniška organizacija (TMT - Türk Mukavemet Teskiulati), gverilska skupina, ki se je borila za interese ciprskih Turkov. Nesoglasja so se postopoma razširila na obe matični državi in s tem dobila mednarodni značaj. Nezadovoljstvo z britansko nadoblastjo se je še povečalo, ko se je Velika Britanija z Egiptom dogovorila za umik vojaških sil z območja Sueškega prekopa in za preselitev sedeža zračnih in kopenskih vojaških sil na Ciper. Razen tega so se v Združenih narodih odločili, da organizacija ne bo posegla v odpravljanje težav na Cipru. Posledica teh odločitev so bili množični protesti ciprskih Grkov in srečanje Makariosa III. z generalom Grivasom, ki je svojo skupino poimenoval Nacionalna organizacija ciprskih bojnikov (EOKA - Ethniki Organosis Kyprion Agoniston); s tem se je strinjal tudi Makarios III. Komunistov v organizacijo niso sprejeli.

Leta 1955 je EOKA začela z organiziranim nasilnim odporom proti britanski nadvladi. Voditelj štiriletnega boja je bil general Grivas. Srečanje med Veliko Britanijo, Grčijo in Turčijo istega leta ni prineslo izhoda iz nakopičenih težav. Z nasiljem so se odzvali tudi Turki. Konec leta so britanske oblasti razglasile izredno stanje in napovedale smrtno kazen vsem, ki bodo nosili orožje ali organizirali demonstracije. Na otok so prišli britanski policisti in vojaki. Nadaljnji razgovori med Britanci in Makariosom III. niso obrdili sadov. Marca 1956 je bil nadškof skupaj s še tremi škofi izgnan na Sejše. Nasilje se je stopnjevalo; vodstvo EOKA je v odsotnosti Makariosa III. prevzel general Grivas. Kljub prvotnim napovedim je Velika Britanija pripravila načrt, ki je v nedoločljivi prihodnosti Cipru dajal možnost samoodločbe in turški manjšini zagotavljal zaščito. Turki so načrt sprejeli, Grki pa ne. Leta 1958 se je nasilje pod vodstvom Grivasa še razširilo. Britanci so pripravili tako imenovani Macmillanov načrt, ki je predvideval sedemletno

partnerstvo med ciprskimi Grki in Britanci, vendar so Grki tudi tega zavrnil. Sledila so pogajanja med ministri Velike Britanije, Grčije in Turčije v Zürichu in Londonu leta 1959, na katerih so se začeli pogovarjati o neodvisnosti otoka, ne pa tudi o njegovi delitvi ali priključitvi k drugi državi.

Kljub nezadovoljstvu Ciprčanov z britansko nadvlado in rastočemu nacionalizmu je kolonialna uprava prinesla nekaj pozitivnih sprememb. Gospodarski položaj otoka se je precej izboljšal, zlasti se je povečala trgovina. Ustanovljena je bila učinkovita javna služba, zgrajene so bile številne nove šole in zdravstvene ustanove, izboljšane in na novo zgrajene so bile cestne povezave med mesti in majhnimi vasmi v zaledju, izvajati so začeli programe pogozdovanja. Vendar je revščina ostala velik problem, industrije skoraj ni bilo, večina izdelkov je bila uvožena iz Velike Britanije, kot najpomembnejši problem pa je odzvanjalo dejstvo, da Ciprčani še vedno niso bili neodvisni.

Začetki gibanja Enosis segajo v leto 1820, v čas uspele grške revolucije. Ideja za združitev vseh nekdanjih grških ozemelj v enotno domovino je zacvetela v 19. stoletju, najprej med skupino izobražencev, sčasoma pa je dobivala vse več privrženecv. Gibanje je pripomoglo, da je Grčija dobila Kreto ter večino otokov v Egejskem in Jonskem morju. S Ciprom je bilo drugače, ker je preveč oddaljen od Grčije in preblizu Turčiji. Prav tako so bili na otoku več stoletij tudi turški prebivalci. Prizadevanja po združitvi z Grčijo so že leta 1931 pripeljala do ustaje v Nikoziji, ki je bila zadušena. Med svetovni vojnama se je gibanje Enosis usmerilo predvsem proti britanski kolonialni nadvladi. Pravi pomen je dobilo šele po 2. svetovni vojni. Leta 1950 se je na čelo gibanja za združitev z Grčijo postavil ciprski nadškof Makarios III. (1913–1977). Na plebiscitu, ki ga je leta 1950 pripravila grška pravoslavna cerkev, se je 96 % Grkov odločilo za priključitev h Grčiji. Toda s tem niso soglašali niti Britanci niti ciprski Turki. Leta 1955 se je politični odpor spremenil v gverilski boj, ki ga je vodila grška nacionalistična organizacija EOKA pod vodstvom grškega generala Jorgosa Grivasa (1898–1974). Ko so Britanci v obrambi svoje kolonialne nadoblasti uporabili pomožne enote ciprskih Turkov, je med skupnostma, ki sta stoletja živeli v sožitju, prišlo do razprtij in nasilja. Turški nacionalizem je zaznamoval tako imenovani "taksim" (turški izraz za delitev), zavzemanje za politično razdelitev otoka.

Neodvisnost in razdelitev otoka

Leta 1959 so se Velika Britanija ter Grčija in Turčija kot državi zaščitnici obeh glavnih etničnih skupin prebivalstva sporazumele o tem, da otok postane neodvisen. Kot pragmatično rešitev je neodvisnost sprejel tudi Makarios III. in se marca 1959 vrnil v domovino. Grivas, ki se je še vedno vneto zavzemal za Enosis, se je moral vrniti v Grčijo, pred tem pa je za svoje pristaše zahteval amnestijo. Neodvisnost je bila razglašena 16. avgusta 1960 v okviru Britanske skupnosti narodov.

Ustava iz leta 1960, ki so jo pred razglasitvijo neodvisnosti pripravile druge države in z njo deloma omejile ciprsko suverenost ter v njej opredelile delitev oblasti med grško in turško skupnostjo, je formalno še vedno v veljavi. Z njo so ciprskim Turkom

Zgornji del velikanskega kipa Makariosa III. pred nadškofovsko palačo v Nikoziji.

zagotovljeni kulturna in verska avtonomija, privilegiran položaj v političnem sistemu s tripartitnostjo v javnih funkcijah in izvršni oblasti ter 40 % zastopanost v policiji in armadi. Poleg tega je podpredsednik turške narodnosti dobil pravico do veta na sklepe ciprske vlade. Prepovedana je bila tako priključitev h Grčiji kot pripojitev k Turčiji. Obe državi sta na otok poslali svoje enote, Britanci pa so obdržali pravico do vojaških oporišč na otoku. Velika Britanija je ohranila suvereni oporišči Dekelija in Akrotiri s skupno površino 256 km².

4. decembra 1959 je postal predsednik države Grk, nadškof Makarios III., njen podpredsednik pa Turek Fazil Küçük. Izvolitvi slednjega ni nasprotoval nihče, medtem ko so bili proti Makariosu vsi zagovorniki Enosisa, ki so Makariosovo vedenje sprejeli kot izdajstvo, pa tudi stranka AKEL,

ki je nasprotovala britanskim vojaškim oporiščem ter navzočnosti grških in turških vojaških sil. Med desetimi ministri jih je bilo sedem grške narodnosti, med 50 poslanci pa je bilo 35 Grkov. Volitve so bile izvedene julija 1960. Mesec dni po razglasitvi republike je Ciper postal član Združenih narodov, pomladi 1961 član Britanske skupnosti narodov, decembra 1961 pa član Mednarodnega denarnega sklada (IMF).

Neodvisnost pa ni prinesla zelenega miru. Pojavili so se resni problemi glede delovanja vlade, katerih temelj je bila ostra ločitev med skupnostma in v preteklosti nakopičeno nezaupanje med njima. Poskusi predsednika Makariosa, da se otoška republika ne bi vpletla v spor med matičnima državama Grčijo in Turčijo, so se izjalovili, prav tako kot prizadevanja, da bi utrdil večnacionalni politični sistem z močno zaščito manjšin. Po nekaj letih miru je predsednik predlagal več amandmajev k ciprski ustavi, s katerimi bi delovanje države poenostavili. Zapletena ustava je že leta 1963 zadela ob čeri, ko je Makarios omejil turške pravice do avtonomije in soodločanja, potem ko so turški poslanci z vetom ovirali delo parlamenta. Ob tem je z ustavno spremembo omejil pooblastila turškega podpredsednika na turško govoreči del otoka. Na te spremembe so se

ciprski Turki po navodilih iz Turčije odzvali izrazito odklonilno. Turški ministri so izstopili iz vlade, poslanci pa so se umaknili iz skupnega parlamenta. Posledici sta bili tudi vstaja ciprskih Turkov in grško-turška državljanska vojna, ki je izbruhnila konec leta 1963.

Po konferenci v Londonu so leta 1964 na otok prispele enote OZN in sprti strani prisilile k premirju. Čeprav naj bi okrog 6500 vojakov na otoku ostalo le tri mesece, je po štiridesetih letih stanje za zdaj še vedno nespremenjeno. S premirjem pa spopadi še niso bili končani. Leta 1964 se je na Makariosovo povabilo na Ciper vrnil general Grivas in prevzel poveljstvo nad grško-ciprsko narodno gardo. Istega leta se je diplomat Združenih držav Amerike v Ženevi sešel s turškimi in grškimi zastopniki. Rezultat tega srečanja je bil tako imenovani Achesonov načrt, ki pa ni bil sprejet. Z njim je bila ciprskim Grkom ponujena možnost Enosisa, Grčija pa bi Turčiji podarila otok Kaste-lorizon, kamor bi se preselili vsi Turki, ki bi se želeli odseliti, poleg tega bi na Cipru ostale turške enklave in turški vojaki. Nasilje se je nadaljevalo, sledilo je srečanje v Ankari, na katerem so sprejeli zahtevo za umik grških vojaških sil z otoka. Enako naj bi storila Turčija, ki naj bi prekinila priprave na invazijo na otok. Po Makariosovem ukazu je moral Ciper zapustiti tudi general Grivas, medtem ko nacionalne garde ni razpustil. Po razrešitvi težav so ciprski Turki konec leta 1967 oblikovali začasno upravo, katere predsednik je postal Fazil Küçük, podpredsednik pa Rauf Denктаš. To dejanje so Grki razumeli kot priprave na delitev otoka.

Leta 1968 so se v Bejrutu začela pogajanja med Kleridesom in Denктаšem, ki so trajala vse do leta 1974, vendar niso obrodila sadov. Na parlamentarnih volitvah leta 1970 gibanje Enosis ni dobilo niti enega sedeža. V parlamentu so bile zastopane Združena demokratska stranka (Eniaion), stranka AKEL, Progresivna koalicija, socialistična koalicija in neodvisni poslanci. Turški poslanci v parlamentu še vedno niso sodelovali, s čimer je bil Ciper dejansko že razdeljen.

Nemiri in nasilje so se znova stopnjevali sredi leta 1971. Takrat se je na otok skrivoma vrnil general Grivas, ki je znova organiziral gverilsko organizacijo, imenovano Nacionalna organizacija bojnikov za Ciper (EOKA B – Ethniki Organosis Kyprion Agonistan B). S svojim delovanjem je Grivas ob pomoči Grčije želel spodkopati oblast Makariosa III., vendar ni bil uspešen, saj je predsednik imel močno podporo ljudstva. Sčasoma so se proti Makariosu obrnili tudi škofje, ker naj ne bi opravljal svojih cerkvenih obveznosti. Makarios jih je leta 1973 zamenjal in število škofov povečal na pet. Sčasoma je Grivas s slepim sledenjem Enosisu, tudi s terorističnimi dejanji, postal trn v peti tako grški kot ciprski vladi. Po njegovi smrti januarja 1971 je Makarios III. v upanju, da je problem razrešen, oziroma, da bo EOKA B s smrtjo svojega voditelja izginila s prizorišča, njenim somišljenikom zagotovil amnestijo. Vendar se je več kot 100.000 članov odločilo, da bodo še naprej udeleževali politične cilje Enosisa. EOKA B je bila sicer prepovedana, vendar je svoje poslanstvo nadaljevala. Makarios je od grškega predsednika zahteval, da z otoka odpokliče 650 grških oficirjev, nekdanjih pripadnikov nacionalne garde. Grški odgovor je bil presenetljiv: nacionalna garda naj prevzame kontrolo nad otokom in voditelja strmoglavil!

15. julija 1974 so častniki Ciprske narodne garde po ukazu vojaške hunte iz Aten ob pomoči CIE in svetovalca Ameriške službe državne varnosti Henryja Kissingerja izvedli državni udar, ki je pomenil nov korak na poti k razdelitvi Cipra. Razlog je bila nepripravljenost Makariosa, da v vlado sprejme voditelja EOKE, generala Grivasa, očitali pa so mu tudi pretirano prosovjetsko usmerjenost. Makarios se je zatekel v britansko vojaško oporišče. Nadškof, nekoč glavni zagovornik gibanja Enosis, je namreč vse manj verjel v združitev z Grčijo in se čedalje bolj odkrito nagibal k neodvisnosti otoka. Zagovarjal je mirno rešitev problema ob pomoči Združenih narodov. Zaradi tega so že leta 1970 nanj izvedli neuspeli atentat. Gibanje, za katerega se je nekoč srčno zavzemal, se je sčasoma povsem obrnilo proti njemu, zato je moral celo zapustiti otok. Oblast je prevzel marionetni režim pod vodstvom Nikosa Sampsona, nekdanjega borca EOKE in plačanca CIE.

Nekaj dni po državnem udaru so se v dvofazni invaziji na Cipru izkrcale turške čete, da bi preprečile njegovo priključitev h Grčiji, ki so jo zagovarjali številni oficirji grške narodnosti. Turške enote so prispele v Kirenijo 20. avgusta 1974 in zasedle 35 % ozemlja otoka. Voditelj EOKE B je odstopil, vojaška hunta v Atenah pa je po sedemletni vladavini propadla. Mednarodno posredovanje je omogočilo vnovično vzpostavitev premirja. Za preprečitev nadaljnjega zaostrovanja konflikta so na območju vzdolž dogovorjene razmejitvene črte namestili enote OZN. Ker so Turki zasedbo severnega dela otoka poimenovali Operacija Atila, se je razmejitvene črte oprijel vzdevek Atilova črta. Decembra 1974 se je Makarios vrnil in spet prevzel vladne posle. Po vrnitvi je v enem od intervjujev izjavil, da je bila ideja Enosisa tako velika skušnjava, da je otok uničila in iz njega samega naredila tragično figuro.

Razdelitev države je povzročila veliko škodo. V njenem severnem delu so bile uničene skoraj vse cerkve; nekaj so jih podrli, druge so spremenili v mošeje oziroma v ničvredna skladišča in hleve. Dragocene umetnine so na črnem trgu prodali zbirateljem v tujini. Turki so si prilastili lastnino izgnanih Grkov, spremenjena so bila imena vasi in mest. V Severnem Cipru so sistematično odstranili vse grške sledi in več kot očitno se je začel spreminjati v turško provinco. Preostali grški prebivalci niso imeli niti najosnovnejših človekovih pravic, kot so pravica do izobraževanja, lastnine, veroizpovedi in celo gibanja. Dogajanje je seveda močno prizadelo ciprsko gospodarstvo.

Na otoku sta se pričela razvijati vzporedna politična sistema, dve parlamentarni demokraciji po vzoru evropskih držav. Umrlega Makariosa III. je leta 1977 zamenjal Spiros Kiprianu, ki je bil leta 1983 znova izvoljen za predsednika. Politične spremembe v južnem, grškem delu otoka so potekale brez težav in tamkajšnje gospodarstvo si je hitro opomoglo. V severnem delu otoka je bilo uveljavljanje parlamentarne demokracije nekoliko težje. Rauf Denктаš je leta 1975 postal predsednik Turške federativne države Ciper. 15. novembra 1983 je bila razglašena Turška republika Severni Ciper, ki pa jo je mednarodnopravno priznala le Turčija. Ustava iz leta 1985 je pustila odprto možnost preobrazbe otoka v zvezno državo.

Nerešen konflikt

Z razreševanjem "ciprskega problema" se od leta 1974 ukvarjata tudi Svet Evrope in Evropska unija. Ciper je namreč politično, kulturno ter zgodovinsko del Evrope in sodeluje v mnogih njenih institucijah. Svet Evrope in Evropski parlament sta sprejela številne resolucije, s katerimi naj bi na miren in pravičen, za obe skupnosti sprejemljiv način razrešili spor med skupnostma ter obnovili enotnost, ozemeljsko celovitost otoka in zagotovili človekove pravice vsem njegovim prebivalcem, obenem pa omogočili umik tujih vojaških sil.

Ciper še po tridesetih letih ostaja edina razdeljena država v Evropi. Prehajanje s severa na jug in v obratni smeri je še vedno močno oteženo, za prebivalce otoka pravzaprav skoraj nemogoče.

Temeljne prvine razrešitve problema so zapisane v resolucijah Združenih narodov in sporazumih, ki sta jih v letih 1977 in 1979 podpisali sprti strani:

- ponovna združitev države,
- odstranitev tujih vojaških sil in turških priseljencev z otoka,
- varna vrnitev beguncev na njihove domove,
- varovanje ciprske neodvisnosti in ozemeljske celovitosti,
- ustanovitev federacije dveh skupnosti, ki bosta imeli lastno neodvisnost, mednarodno veljavo in državljanstvo,
- varovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin vseh Ciprčanov,
- izključitev sleherne možnosti, da bi se otok ali del otoka združil s katerikoli drugo državo.

Nasilna dejanja, ki sta jih v svoji zgodovini zagrešili obe strani, so se globoko vtisnila v spomin, uresničitev sporazumov pa preprečujejo tudi trajen konflikt med Grčijo in Turčijo ter različni cilji obeh etničnih skupnosti na otoku. Večkratna pogajanja (med Makariosom III. in Raufom Denктаšem, Spirosom Kiprianujem in Raufom Denктаšem, Georgejem Vassilioujem in Raufom Denктаšem, Glafkosom Kleridesom in Raufom Denктаšem) ob posredovanju Združenih narodov o mirni razrešitvi so vedno znova ostajala neuspešna. Vmes so se nasprotja zaradi naselitve več deset tisoč Turkov s celine na turškem delu otoka še zaostрила. Ciprski Grki si vseskozi prizadevajo za sporazumno rešitev, ki bi temeljila na že sprejetih resolucijah Združenih narodov in medsebojnem dogovarjanju. Skladna naj bi bila tudi z mednarodnimi zakoni in razsodbami Evropskega sodišča za človekove pravice. To je Turčijo obtožilo kršitve temeljnih človekovih pravic (pravica do lastnine, gibanja, veroizpovedi in izobraževanja) med okupacijo in po njej.

Udeleženi strani sta odprta vprašanja želeli razrešiti še pred vstopom Cipra v Evropsko unijo, tako da bi bili obe skupnosti v enaki meri deležni koristi EU, vendar se pričakovanja žal niso uresničila. Za rešitev problema se sicer zavzema tudi turška stran, vendar so bile zahteve, pri katerih je vztrajal Rauf Denктаš, nesprijemljive tako za grško stran kot za mednarodno skupnost:

- navidezna delitev otoka in ustanovitev konfederacije, ki bi jo sestavljali dve državi in dva naroda,
- priznanje "ločene suverenosti" turški strani,
- dopuščanje omejevanja svobode gibanja in pravice do lastnine,
- izmenjava lastnine med Grki in Turki,
- pravica Turčije do vojaškega posredovanja na Cipru.

Z navedenimi postavkami, ki jih je predlagala Turčija, se niso strinjali niti vsi ciprski Turki. Ugotovili so namreč, da ne bodo deležni ugodnosti, ki jih bo prinesla vključitev v Evropsko unijo, zlasti pravice do zaposlovanja v njenih članicah. Politične stranke, sindikati in nevladne organizacije so se pridružile masovnim demonstracijam, na katerih so se zavzemali za ponovno združitev otoka in obenem izrazili nasprotovanje Denктаševi politiki, ki je zavirala pogajanja za vstop v EU. Denктаševa prizadevanja je obsodila tudi EU, ki je mnenja, da je status quo na otoku nesprejemljiv, zato je v želji po čim hitrejši razrešitvi problema podprla Združene narode. Leta 2003, leto pred vstopom Cipra v Unijo, so proevropsko usmerjene stranke pripravile kampanjo proti separatistični vladi Raufa Denктаša.

Januarja 2004 je bil za zunanjega ministra izvoljen proevropsko usmerjeni Mehmet Ali Talat. Največja parlamentarna stranka je postala Republiška turška stranka, ki se zavzema za mirno rešitev problema in ponovno združitev Cipra. Čeprav je vlada Mehmet Ali Talata zašla v težave, je stranka vodilno vlogo zadržala tudi po volitvah leta 2005. Na predsedniških volitvah aprila 2006 je z absolutno večino zmagal Mehmet Ali Talat, ki je kmalu po izvolitvi ciprskim Grkom ponudil "oljčno vejico" in pozval k vnovičnim prizadevanjem za združitev Cipra.

Številni razgovori niso prinesli pomembnejšega preboja vse do 31. marca 2004, ko so Združeni narodi predstavili Annanov načrt, o katerem so se na obeh straneh odločali na referendumu aprila 2004. Ciprski Turki so predlagano združitev otoka podprli, medtem ko so jo ciprski Grki zavrnil. Grški voditelj Glafkos Klerides, ki je podpiral združitev, je bil le nekaj tednov pred zaključkom pogajanj z Raufom Denктаšem in Združenimi narodi na predsedniških volitvah premagan. Njegov naslednik Tassos Pappadopoulos ima do ponovne združitve otoka nekoliko drugačno stališče. Tako so pogajanja propadla. Evropska unija je bila nad izidom zelo razočarana, še zlasti nad vedenjem ciprskih Grkov, ki so za neuspela pogajanja zvečine obtoževali nasprotno stran. Zanimivost teh volitev je bilo dejstvo, da so imeli pravico glasovanja vsi Turki, ki so se na otok priselili iz Turčije, ne pa tudi več deset tisoč beguncev. Evropska unija je severnemu delu zaradi kooperativnosti dodelila pomoč ter zmanjšala ostrino gospodarskih sankcij, diplomatsko priznanje samooklicane Turške republike Severni Ciper pa je seveda zavrnila. Julija 2004 je bilo odločeno, da se lahko vsi v njej narejeni izdelki neovirano izvažajo v države Evropske unije.

Evropski uniji se je 1. maja 2004 pridružil le grški del otoka. Za integracijo v Evropsko skupnost si je grška Republika Ciper vseskozi odkrito prizadevala. Že leta 1973 je sklenila sporazum o pridružitvi in julija 1990 je vložila prošnjo za sprejem v pol-

nopravno članstvo. Prošnja je bila leta 1993 načeloma podprta, vendar pogojena z rešitvijo spora med grško in turško etnično skupnostjo na otoku. V gospodarskem pogledu bi se lahko država priključila brez težav, saj je izpolnjevala celo kriterije za sprejem v evropsko Ekonomsko in monetarno unijo. Kljub nerešenemu vprašanju delitve otoka je bil Ciper leta 1997 imenovan v skupino držav, s katerimi se je Evropska unija začela pogajati o pristopu. Leta 2002 je pogajanja uspešno zaključil, četudi med sprtima stranema na otoku ni prišlo do dogovora o združitvi, tako da je Evropska unija v polnopravno članstvo povabila le Republiko Ciper.

Novinarka Mateja Hrstar je o poskusih sprave na Ci-

pru zapisala: *“Na Cipru definitivno ne bomo nikoli videli berlinskih scen ob padcu zidu in vzajemne evforije obeh strani. Ciprskim Grkom mirno visi dol. Razen nekaj tisočem, ki še vedno žalujejo za svojimi domovi – v tisti nostalgični različici izgubljene domačije, ki bi jo sedaj spremenili v vikend, nasade agrumov pa prodali multinacionalkam – si čisto zares ne želijo nekaj sto tisoč ciprskih Turkov in priseljencev iz Turčije, ki bi jim znižali BDP. Čeprav bi bile morebitne naložbe na nerazvitem severu lahko dober kapitalski vložek. In nedvomno je na severni strani še dovolj prazne zemlje, ki bi jo lahko pozidali s hoteli. Severni Ciprčani pa koprniyo po tem, da bi že enkrat nehali živeti v tridesetletnem prehodnem obdobju. Predvsem mlajši generaciji, ki jo na Enosis spominja le še šolska indoktrinacija, je dovolj tega, da ne živi v mednarodno priznani državi, da v resnici nima nobene resne prihodnosti. Življenje spet teče mediteransko počasi in vsi spet čakajo naslednjo “zadnjo priložnost.”*“

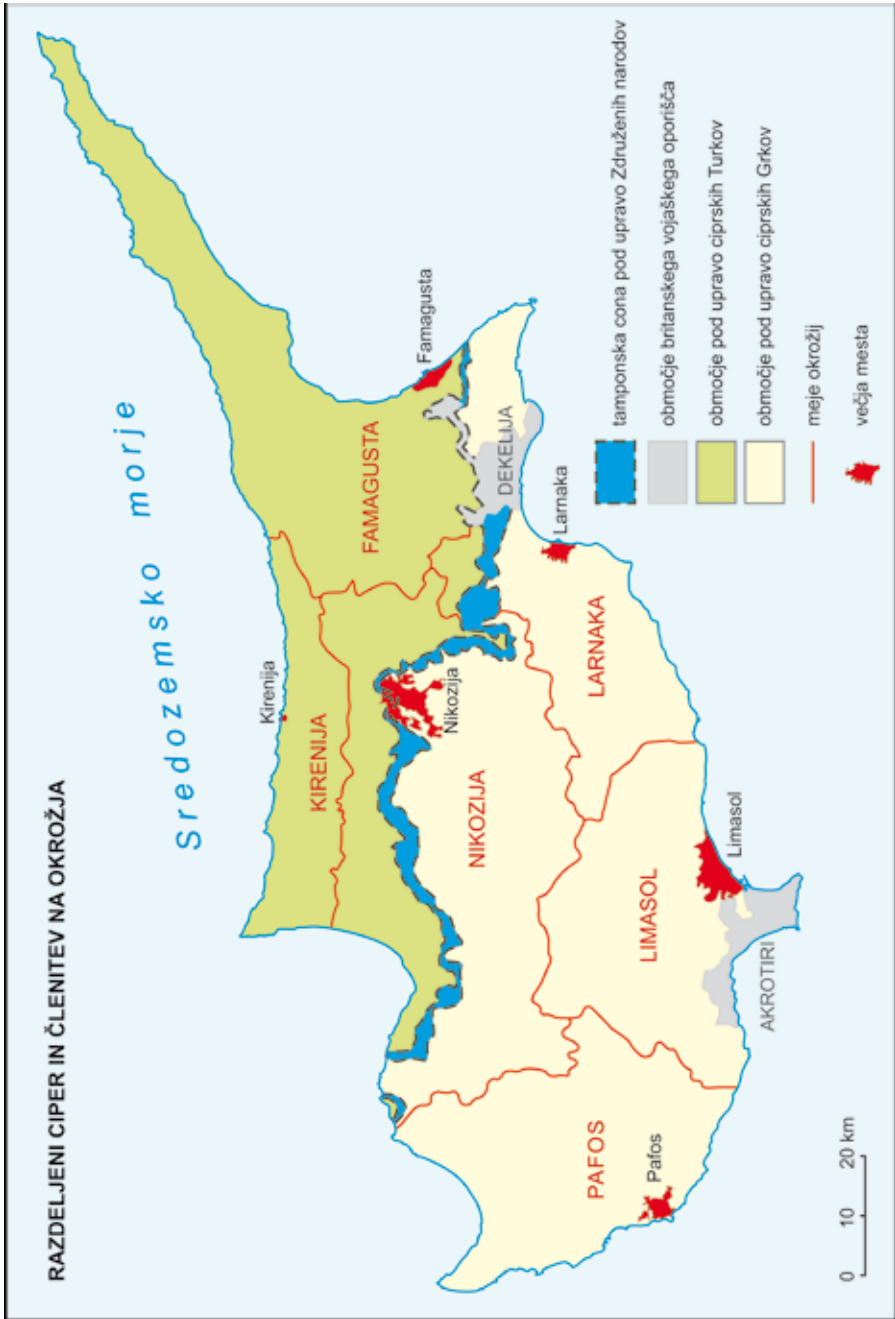
Notranjost v mošejo spremenjene katedrale sv. Nikolaja v Famagusti.

Politična ureditev

Od leta 1974, ko je Turčija zasedla severni del otoka, je Ciper razdeljen na dva dela. Obstajata dve politično, gospodarsko in upravno ločeni republiki: grška Republika Ciper na jugu otoka, ki formalno zastopa ves otok in je mednarodno priznana ter Turška republika Severni Ciper na severu otoka, ki ga zasedajo Turki, in jo priznava samo Turčija. Dela sta ločena z nevtralno cono, kjer so nameščene enote Združenih narodov. Na otoku sta tudi britanski vojaški oporišči Akrotiri in Dekelija.

Republika Ciper je neodvisna suverena republika s predsedniškim sistemom vladanja. Izvršna oblast ima predsednik, ki je na neposrednih volitvah izvoljen za dobo petih let. Trenutno je predsednik Tassos Pappadopoulos. Predsednik sam izbere ministre za 11 resorjev. Zakonodajna oblast ima parlament oziroma poslanska zbornica. V času ustanovitve je imel 50 članov (35 grške in 15 turške narodnosti). Z ustavnim amandmajem se je leta 1984 število poslancev povečalo na 80; med njimi jih je 56 grške in 24 turške narodnosti. Vendar so dejansko vse od leta 1964, ko so se Turki umaknili, v parlamentu le še grški poslanci. Svoje predstavnike volijo tudi Maroniti, Armenci, Latini in druge narodne manjšine, ki prisostvujejo zasedanjem, vendar nimajo pravice glasovanja. Najpomembnejše stranke so socialistična Stranka napredka zaposlenega ljudstva (AKEL), zmerno desno usmerjeno Demokratično združenje (DISI), liberalna Demokratska stranka (DIKO) in Socialdemokratsko gibanje (KISOS).

Tudi Turška republika Severni Ciper je predsedniška republika, katere voditelj je na neposrednih predsedniških volitvah izvoljen za dobo petih let. Do leta 2005, ko je na volitvah zmagal Mehmet Ali Talat, je bil vse od leta 1976 predsednik Rauf Denkaš. Izvršna oblast ima vlada, ki jo vodi ministrski predsednik. Zakonodajna oblast ima zakonodajna skupščina s 50 poslanci, izvoljenimi za pet let. Najmočnejše politične stranke so konservativna Nacionalna stranka (UBP), sredinska Demokratska stranka, socialdemokratska Skupna osvobodilna stranka in socialistična Republikanska turška stranka.

PREBIVALSTVO

Po 2. svetovni vojni se je število prebivalcev Cipra nekaj desetletij povečevalo. Med letoma 1960 in 1973 je prebivalstvo otoka naraščalo v povprečju za 0,8 % letno. Izrazito negativen vpliv na prebivalstveni razvoj je imelo turško zavzetje severnega dela otoka. Skoraj vsi grški prebivalci, ki so živeli v zdaj okupiranem delu otoka, so morali zapustiti domove in se preseliti na jug, medtem ko so se turški prebivalci, ki so bili razpršeno poseljeni po otoku, preselili v severni del Cipra. Turki so svoj del otoka dodobra etnično očistili, prej druga ob drugi živeči narodni skupnosti sta postali povsem razdvojeni. Turki so s severnega dela otoka pregnali kar 162.000 Grkov. Sprva jih je tam ostalo okrog 20.000, vendar so se sčasoma odselili skoraj vsi. Po zadnjem popisu naj bi na okupiranem območju živelo le še okrog 600 ciprskih Grkov; večino ma gre za starejše ljudi.

Skupno število prebivalcev je nazadovalo in skoraj desetletje ostalo manjše kot leta 1973. Zaradi nenehnega odseljavanja se je število prebivalcev povečevalo zelo počasi. Število prebivalcev grške narodnosti je začelo znova naraščati že konec sedemdesetih let, zlasti pa po letu 1990 zaradi množičnejšega vračanja ciprskih Grkov v domovino.

Preglednica 1: Gibanje števila prebivalcev Cipra po letu 1960 glede na narodnostno sestavo.

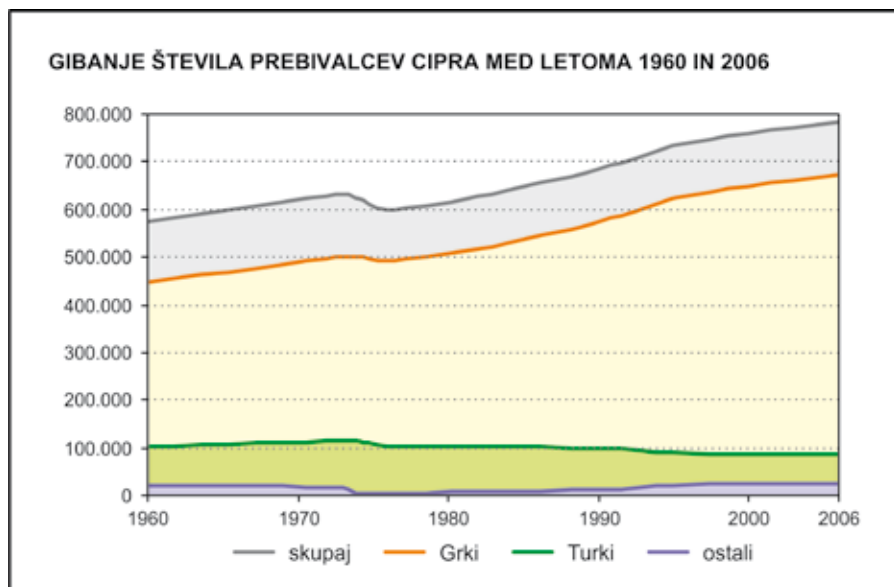
leto	skupaj	Grki	Turki	ostali
1960	573.000	448.000	104.000	21.000
1973	632.000	499.000	116.000	17.000
1974	622.000	501.000	116.000	5.000
1976	598.000	494.000	101.000	3.000
1982	628.000	516.000	104.000	8.000
1990	687.000	574.000	100.000	13.000
1995	736.000	623.000	91.000	22.000
2000	759.000	647.000	88.000	24.000
2006	784.000	671.000	88.000	25.000

Število avtohtonih ciprskih Turkov se nenehno zmanjšuje. Naravno gibanje prebivalstva je pri obeh skupnostih podobno, razlike med njima gredo na račun različne seli-

tvne dinamike. Po razpoložljivih podatkih naj bi se v obdobju 1974–2001 odselilo kar 56.000 pripadnikov turške skupnosti.

Preglednica 2: Gibanje števila prebivalcev severnega dela Cipra po letu 1975.

leto	število ljudi
1975 (marec)	115.000
1975 (oktober)	127.000
1980	150.000
1986	163.000
1992	175.000
1997	203.000
1998	225.000

Podatki turških oblasti o številu prebivalcev v severnem delu otoka so drugačni od podatkov grških oblasti. Slednje za severni del otoka navajajo stalno zmanjševanje prebivalstva, medtem ko turške oblasti prikazujejo nenehno prebivalstveno rast. Razlog za podatkovno neujemanje je v dejstvu, da grške oblasti upoštevajo le ciprske Turke, medtem ko turške oblasti navajajo skupno število prebivalcev, torej vključno s Turki, ki se od razdelitve otoka dalje nanj v velikem številu priseljujejo iz Turčije.

Leta 1999 naj bi v severnem delu otoka živelo le 88.000 ciprskih Turkov in kar

115.000 turških priseljencev. V primerjavi s ciprskimi Turki so priseljeni Turki v privilegiranem položaju. Ciprski Turki se vse bolj soočajo s pritiski številčno močnejšega priseljenega prebivalstva. Ker je med njimi zelo veliko brezposelnih, se še vedno izseljujejo.

Po 2. svetovni vojni je na-

ravni razvoj ciprskega prebivalstva potekal podobno kot v drugih evropskih državah. Z gospodarskim razvojem se je prej velika rodnost zmanjševala: leta 1946 je znašala 32 ‰, sredi petdesetih let 25 ‰, leta 1970 18 ‰, na začetku osemdesetih let se je povečala na 20–21 ‰ in do konca osemdesetih nazadovala na 19 ‰. Kljub zaznavnemu trendu zmanjševanja rodnosti je imel Ciper konec osemdesetih let z 2,4 otroka na žensko eno najvišjih stopenj rodnosti v Evropi. Nizka rodnost v sedemdesetih letih je bila posledica množičnega odseljevanja. Število prebivalcev se je zmanjševalo za 0,9 ‰ letno. Konec sedemdesetih let si je gospodarstvo opomoglo, kar je ugodno vplivalo na gibanje števila prebivalcev: prebivalstvo je naraščalo po stopnji 0,8 ‰ letno, sredi osemdesetih let pa že za 1,4 ‰ letno.

Nižja, čeprav v primerjavi z drugimi evropskimi državami visoka rodnost v devetdesetih letih je posledica izboljšanja življenjskega standarda, višje izobrazbene ravni prebivalstva in večje zaposlenosti žensk. Do leta 2006 se je rodnost zmanjšala na nekaj več kot 12,6 ‰, umrljivost pa na 7,7 ‰. Slednja se je kot rezultat družbenega in gospodarskega razvoja, boljše zdravstvene oskrbe ter izboljšanja delovnih razmer zmanjševala ves čas po 2. svetovni vojni. Leta 1960 je znašala 10,7 ‰, umrljivost dojenčkov pa kar 40 ‰. Obenem se je daljšala pričakovana življenjska doba, ki znaša za moške povprečno 75 let in za ženske 80 let. Leta 1960 so moški v povprečju lahko pričakovali le 64 let življenja, ženske pa 69 let. Čeprav je tudi ciprsko prebivalstvo že zajel proces staranja prebivalstva, ki je bolj očiten v grškem delu otoka, je razmerje med deležema starejših od 65 let in do 15 let starih otrok zelo ugodno.

Kljub temu, da se je prebivalstvo odseljevalo že pred 2. svetovno vojno, o obsegu tega pojava vse do leta 1955 ni razpoložljivih podatkov. Največje število odseljenih je bilo registrirano v obdobju 1955–1959, v šestdesetih letih ter med letoma 1974 in 1979, torej v obdobjih politične in gospodarske nestabilnosti. V prvem obdobju se je zaradi nezadovoljstva s kolonialno nadvlado odselilo okrog 29.000 ljudi ali 5 ‰ otoškega prebivalstva. Poglavitna razloga odseljevanja v šestdesetih letih prejšnjega stoletja sta bila gospodarska recesija in boji med etničnima skupnostma. Takrat se je odselilo kar 50.000 ljudi ali 8,5 ‰ vsega prebivalstva. Zvečine so se izseljevali mladi nezaposleni

moški. Več kot 75 % izseljencev je sprejela Velika Britanija, slabih 10 % jih je odšlo v Avstralijo in okrog 5 % v Severno Ameriko.

Med letoma 1974 in 1979 se je za stalno odselilo 51.500 ljudi, okrog 15.000 pa jih je bilo v tujini na začasnem delu. Tretjina se jih je izselila v Avstralijo, nekaj manj pa v Severno Ameriko, Grčijo in Veliko Britanijo. Vzrok izseljevanja je bila velika brezposelnost (30 %), ki je bila posledica gospodarske krize, nastale zaradi politične delitve otoka. Takrat se je odselilo tudi veliko žensk. Čeprav se je od začetka devetdesetih let do zdaj vrnilo precej zdomcev, ocene navajajo, da v tujini še vedno živi kar okrog 300.000 Ciprčanov.

TEMELJNE PREBIVALSTVENE ZNAČILNOSTI REPUBLIKE CIPER (ocene za leto 2006):

Število prebivalstva:	784.301
Delež ženskega prebivalcev:	50,9 %
Prebivalstvo mlajše od 15 let:	20,4 %
Prebivalstvo starejše od 64 let:	11,6 %
Povprečna starost prebivalstva:	34,9 let
Povprečna starost moških:	33,9 let
Povprečna starost žensk:	35,9 let
Letna rast prebivalstva:	0,53 %
Rodnost:	12,56 ‰
Umrljivost:	7,68 ‰
Neto migracijska stopnja:	0,42 ‰
Stopnja umrljivosti dojenčkov:	7,04 ‰
Fertilnost:	1,82 otroka na žensko
Pričakovano trajanje življenja:	77,8 let
Pričakovano trajanje življenja moških:	75,4 leta
Pričakovano trajanje življenja žensk:	80,3 leta
Delež nepismenih:	2,4 %
Delež nepismenih moških:	1,1 %
Delež nepismenih žensk:	3,7 %
Število gospodinjstev (leta 1999):	214.300
Delež mestnega prebivalstva (leta 2002):	68,8 %

Izseljevanje Turkov je bilo največje v petdesetih letih 20. stoletja in v času medetničnega nasilja leta 1963. Mladi moški so odhajali predvsem v Avstralijo, Veliko Britanijo in Turčijo. Med letoma 1950 in 1972 se jih je odselilo okrog 78.000. Po razdelitvi otoka se jih je nekaj tisoč vrnilo, zelo opazno pa je bilo priseljevanje (tudi načrtno s strani Turčije) Turkov iz Anatolije, kar ni naletelo na odobravanje ne pri ciprskih Grkih ne pri ciprskih Turkih. Na otok so prihajale cele družine, ki so se naselile v zapuščenih grških domovih.

Precej Ciprčanov je v tujini ostalo zaradi šolanja. Ciper namreč vse do devetdesetih let prejšnjega stoletja ni imel lastne univerze. Ustanovljena je bila šele leta 1989, prvi študentje so se lahko vpisali v šolskem letu 1992/93. Mladi so se zato izobraževali na tujih univerzah. Delež v tujini šolajočih se študentov je bil med najvišjimi na svetu. V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja je v tujini študiralo povprečno 10.000 študentov letno iz južnega dela otoka, od tega več kot polovica v Grčiji in petina v Veliki Britaniji. Ciprski Turki so se množično vpisovali na univerze v Turčiji, kjer so lažje kot domači študentje pridobili visokošolsko izobrazbo. Ker se je število študentov nenehno povečevalo, se je kaj kmalu pojavil primanjkljaj delovnih mest za visoko izobražene, zato so diplomanti začeli ostajati v tujini.

V južnem delu otoka so se mladi zaradi socialnega prestiža odločali zlasti za akademske poklice, medtem ko ustanavljanju poklicnih šol niso namenjali zadostne pozornosti. Zato sta se v osemdesetih letih pojavila kronično pomanjkanje kvalificiranih delavcev in visoka stopnja brezposelnih z univerzitetno izobrazbo.

Prebivalstvo obeh delov otoka je dobro izobraženo. V južnem delu ima skoraj petina odraslih višjo ali visoko izobrazbo. Za osnovno izobraževanje prebivalstva so poskrbeli že Britanci, ki so zgradili številne šole, namenjene vsemu prebivalstvu. Nepismenost se je hitro zmanjševala: leta 1946 je znašala 33 %, leta 1960 18 %, leta 1974 9,5 % in leta 2006 2,4 % v grškem oziroma 3,0 % v turškem delu države.

Narodna in verska sestava

Na otoku živi 78 % Grkov (99,5 % jih je v južnem delu otoka), 18 % Turkov (v južnem delu otoka jih živi le 1,3 %), 4 % prebivalstva pa sestavljajo pripadniki drugih etničnih skupin (kar 99,2 % jih živi v južnem delu otoka). Grška skupnost govori grški jezik, pripada avtokefalni grški pravoslavni cerkvi, turška skupnost pa govori turški jezik in pripada islamu. Po ustavi se morajo za eno od obeh vodilnih narodnih skupnosti opredeliti tudi Armenci, Maroniti in Latini. Pripadniki vseh navedenih skupnosti, ki pripadajo drugim krščanskim skupnostim in predstavljajo odstotek prebivalstva, se odločajo za grško skupnost. Kljub majhnemu deležu imajo Maroniti, Armenci in Latini lastne ustanove in zastopnike v parlamentu.

Ciprski Grki so potomci Grkov, ki so se na Ciper naseljevali iz celinske Grčije v drugi polovici 2. tisočletja pred našim štetjem. Maroniti in Armenci so prišli v obdobju bizantinskega cesarstva, Latini še nekoliko pozneje. Maroniti so potomci arabsko govorečih kmetov, priseljenih z območij zdajšnjih Sirije in Libanona. Do srede 20. stoletja so živeli v štirih vaseh na severozahodu Cipra. Latini so sprva živeli zlasti v pristaniških mestih na južni obali otoka. So potomci višjih družbenih slojev iz obdobja Lusignanov in Benečanov. Veliko med njimi se jih je ukvarjalo s trgovino. V preteklosti so mnogi sprejeli pravoslavno vero, vendar so obdržali francoska in italijanska imena. V 20. stoletju so se mnogi vrnili k izvorni veri. Večina Armencev je na Ciper prišla pa zlomu ar-

menskega nacionalističnega gibanja na območju Kavkaza po 1. svetovni vojni. Armenci so primarno živeli v mestih in se ukvarjali s trgovino. Z izjemo vasice Kormakiti na zahodnem robu Kirenijskega hribovja in polotoka Karpasa z nekaj sto Grki živijo v severnem delu otoka le ciprski Turki, potomci Turkov, ki so na otok prišli po letu 1571. Na ukaz sultana Selima II. se je na Ciper preselilo skoraj 6000 gospodinjev iz Anatolije in Antalye.

Pred turško invazijo sta obe večinski narodni skupnosti poseljevali ves otok, vendar sta živeli v bolj ali manj etnično čistih vaseh ali mestnih četrtih. Ohranjali sta vsaka svojo identiteto, temelječo predvsem na veri in jeziku. Obe skupnosti sta se ves čas povezovali z matičnima narodoma zunaj otoka in z njima čutili povezanost, vendar sta poudarjali tudi svojo pripadnost Cipru.

Mešanja med njima skoraj ni bilo, medetnične poroke so bile tabu. Etničnost je z razmahom izobrazbe prerasla v nacionalizem, saj sta obe skupnosti prevzeli izobraževalno politiko bodisi Grčije bodisi Turčije, kar se je odrazilo v nacionalistični indoktrinaciji mladostnikov. Etnično polarizacijo so podpirali tudi Britanci. Z načelom "deli in vladaj" so povzročili, da sta se skupnosti medsebojno oddaljevali, s čimer so zmanjšali možnost, da bi se povezali in združili v boju proti kolonialnim oblastnikom. Gospodarski razvoj in politični dogodki so nacionalizem le še stopnjevali. Po razdelitvi otoka je grški del zapustilo 42.000 turških prebivalcev, s severnega dela otoka pa so pregnali okrog 160.000 Grkov. V zapuščene grške vasi so namestili okrog 50.000 priseljencev iz Male Azije, v severnem delu Cipra je tudi okrog 35.000 turških vojakov. Od leta 1974 živita skupnosti povsem ločeno. Razdvaja ju tako imenovana Atilova razmejitevna črta, ob kateri so razporejene mirovne sile OZN, ki so na otoku nameščene že od leta 1964.

Hiše starega mestnega jedra Pana Lefkare vzbujajo občutek, da smo na enem izmed grških otokov.

SPREMINJANJE NARODNE SESTAVE V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA

----- današnja meja med turškim in grškim delom

večja mesta

0 10 20 km

Večina ciprskega prebivalstva, gre za 78 % Grkov, je pravoslavne vere in pripada avtokefalni ciprski cerkvi, ki so jo leta 45 ustanovili apostoli Barnaba, Pavel in Marko. Sodobna ciprska Cerkev se deli na 6 škofij:

- nadškofija v Nikoziji,
- škofija v Pafosu,
- škofija v Kitionu (Larnaka),
- škofija v Kireniji (trenutno s sedežem v Nikoziji),
- škofija v Limasolu,
- škofija v Morfouju (trenutno s sedežem v vasi Evrychou).

Nekdanja katedrala sv. Sofije v turškem delu Nikozije je po razdelitvi otoka postala mošeja Selimiye Camii.

Ikonostas iz oljčnega lesa v cerkvi Panagia Eleoussa, zgrajeni leta 1744 v kraju Trimiklini.

Kaligrafsko napisan izrek v nikozijski mošaji Selimiye Camii.

Turkov je 18 % in so sunitiski muslimani, ker je bil v času turške nadvlade sunitiski islam bolj razširjen kot šiitski. Ostale etnične skupine pripadajo maronitskim in armenskim kristjanom ter anglikancem.

Medtem ko islam nima skoraj nobenega vpliva v političnem in posvetnem življenju, se je prisotnost in vpliv pravoslavne cerkve na kulturno in družbeno življenje, ko je bila vir in glavna podpornica grškega nacionalizma, iz preteklosti prenesel tudi v sedanost. Poleg Grčije in Malte je Ciper ena najbolj "vernih" držav v Evropski uniji. Tako kot drugod je tudi na Cipru značilno, da je podeželsko prebivalstvo bolj verno od mestnega, da starejši in ženske pogosteje hodijo v cerkev kot mladina, ter, da so bolj izobraženi njeni manj redni obiskovalci. Za večino Ciprčanov pomeni biti veren že čaščenje in praznovanje cerkvenih praznikov, upoštevanje zakramentov (cerkvena poroka in krst) ter posedovanje ikon. Največji cerkveni praznik je velika noč. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je v grškem delu otoka delovalo še okrog deset samostanov.

Ciprski Turki so med najbolj sekulariziranimi muslimani, kar je posledica Atatürkovih reform. Vera je osebna zadeva vsakega posameznika, ki se odloča za praznovanje in molitve po lastni volji, zato vero prilagaja načinu življenja. Tako na primer, kljub dejstvu, da Koran prepoveduje pitje alkohola, tega ciprski Turki brez zadrege uživajo, saj so večinoma raje prevzeli sredozemske navade pitja vina kot dosledno upoštevali verske zapovedi. Nekaj fundamentalistov se je takemu načinu verovanja uprlo. Da bi povečali vlogo islama v življenju prebivalstva, so ob pomoči Saudove Arabije in Libije zgradili mošeje in šole korana. Najbolj znana je Islamska univerza v kraju Lefka.

Urbanizacija

Med letoma 1881 in 1911 sta bila mesto in podeželje strogo ločena, selitev med njima skorajda ni bilo. Podeželsko prebivalstvo je predstavljalo 81 % vsega prebivalstva. Prve spremembe je zaznal popis prebivalstva v letu 1931, ko se je delež mestnega prebivalstva povečal na 22 %. V naslednjih desetletjih, zlasti v obdobju 1946–1960, je mestno prebivalstvo zelo hitro naraščalo. Takrat se je število ljudi v mestih povečalo za 78 %, na podeželju pa za samo 10 %. Leta 1960 je v mestih živelo približno 36 % ljudi, do leta 1973 pa se je delež povečal na 42 %.

Po delitvi otoka se je položaj nekoliko spremenil. Leta 1976 je bilo v južnem delu 52 % mestnega prebivalstva in leta 1986 64 %. V naslednjih letih je delež mestnega prebivalstva naraščal počasneje. Ljudje so se selili v mesta ne le zaradi delovnih mest, ampak tudi zato, da bi lažje dobili ustrezno izobrazbo. Boljša izobrazba je bila namreč predpogoj za izboljšanje socialnega položaja in kakovosti življenja. Velik del mestnega prebivalstva se je rodil na podeželju, s katerim so priseljenci v mesta obdržali tesne stike, mnogi meščani pa imajo na podeželju še vedno imovino. Majhne razdalje in dobro prometno omrežje omogočajo živahno dnevno migracijo na delo, zato se v novejšem času preseljevanje v mesta zmanjšuje.

Obalna promenada v Larnaki.

Pokrita tržnica Belidiye Pazari v turškem delu Nikozije.

Pred razdelitvijo otoka je v mestih živel 40 % ciprskih Turkov. Po razdelitvi se je razmerje med mestnimi in podeželskimi ciprskimi Turki spremenilo. Priseljevanje iz južnega dela, kjer je več mest, je vplivalo tudi na povečanje deleža mestnega prebivalstva v severnem delu Cipra. Begunci iz južnega dela so se namreč naseljevali zlasti v mestih, medtem ko so prišli iz Turčije poselili izpraznjena podeželska naselja. Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja je v mestih severnega dela otoka živel 51 % tamkajšnjega prebivalstva. Urbanizacija turškega dela je bila manj intenzivna kot v grškem delu tudi zaradi majhnosti republike. Delavci so lahko zaposleni v mestih in se zaradi kratkih razdalj lahko dnevno vozijo na delo z za bivanje cenejšega podeželja. Kot povsod so dnevne migracije vplivale na razširitev mestnega načina življenja na podeželje. Največje ciprsko mesto je Nikozija z 219.000 prebivalci. Po padcu berlinskega zidu je edino razdeljeno glavno mesto na svetu. Večji mesti sta še Limasol (163.900 prebivalcev), od leta 1974 najpomembnejše pristaniško in industrijsko mesto ter pomembno turistično središče, ter Larnaka (72.500 prebivalcev), pomembno pristaniško mesto, zlasti pa turistično središče z mednarodnim letališčem. Najhitreje rastoče mesto v grškem delu je Pafos (47.300 prebivalcev), turistično središče z mednarodnim letališčem. V turškem delu sta poleg severnega dela prestolnice z 38.000 prebivalci pomembnejši mesti Kirenija (28.500 prebivalcev) in Morphou (15.000), medtem ko je bilo pred letom 1974 največje in gospodarsko najbolj razvito pristaniško mesto Famagusta s 40.000 prebivalci. Čeprav v njem še vedno živi nekaj manj kot 20.000 prebivalcev, se ga je oprijel vzdevek "mesto duhov".

GOSPODARSTVO

Ciprsko gospodarstvo se je po 2. svetovni vojni močno spremenilo. Nekoč je temeljilo na poljedelstvu in živinoreji, v sodobnosti pa je prevladalo tržno gospodarstvo, osredotočeno v mestih in njihovi okolici. Najpomembnejši gospodarski dejavnosti sta turizem in finančne storitve.

V času britanske nadvlade je bil Ciper pomemben izvoznik rud. V petdesetih letih prejšnjega stoletja je njihov izvoz predstavljal kar 60 % vrednosti celotnega izvoza. Po osamosvojitvi je prišlo do naglega gospodarskega razvoja, pri čemer so bili vsi načrtovani gospodarski cilji ne samo doseženi, ampak močno preseženi. Pri tem so bili bistveni razvojni impulzi spremembe zakonodaje, denarne in davčne politike, spodbujanje zasebnega gospodarskega sektorja in izboljšana infrastruktura. Razvoj gospodarstva so načrtovali v petletnih planskih razdobjih (1962–1966, 1967–1971, 1972–1976).

Delitev Cipra leta 1974 je na dotlej zvečine kmetijskem otoku povzročila velike gospodarske spremembe. Čeprav so v turškem severnem delu ostali tretjina tovarn, več kot polovica obdelovalnih zemljišč, dve tretjini turističnih zmogljivosti in glavno пристanišče, si je grški južni del gospodarsko opomogel že v nekaj letih. K uspehu so pripomogli tudi urgentni gospodarski akcijski načrti za sprva dveletna in pozneje večletna obdobja (1975–1976, 1977–1978, 1979–1981, 1982–1986). Država je najprej spodbujala posodabljanje kmetijstva in razvoj delovno intenzivnih industrijskih panog, v osemdesetih letih pa storitvenih dejavnosti, zlasti turizma, pomorstva in finančnih dejavnosti. Kaj kmalu se je med poslovne partnerje povrnilo zaupanje, kar je imelo za posledico več investicij in hitrejšo gospodarsko rast. Nezaposlenost, ki je v letih 1974–1975 znašala kar 25 %, so do leta 1977 skoraj povsem izkoreninili. Dogodile so se pomembne strukturne gospodarske spremembe: obrt in trgovina sta pridobili pomen tako v deležu BDP kot zaposlovanju, zmanjšal pa se je pomen kmetijstva. V osemdesetih in devetdesetih letih so gonilo gospodarske rasti postale storitve, k čemur sta pripomogla zlasti visoko izobražena delovna sila in sorazmerno skromno naraščanje plač. Velik vpliv na razmah storitvenega sektorja imata tudi ugodno sredozemsko podnebje in dobro razvita komunikacijska infrastruktura.

V obdobju 1999–2003 je bil cilj ciprskega gospodarstva priprava na vstop v Evropsko unijo. Cipru je uspelo doseči zadovoljivo gospodarsko rast, posodobiti proizvodnjo, povečati produktivnost, mednarodno konkurenčnost, makroekonomsko stabilnost in zaposlovanje ter se približati sonaravnemu razvoju.

Ciprsko gospodarstvo je trdno. BDP na prebivalca narašča, povprečna letna gospo-

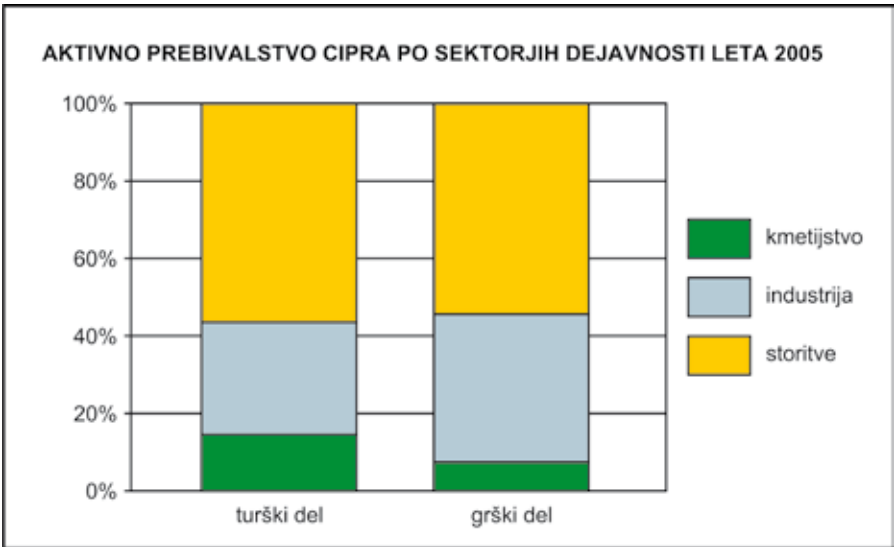
darska rast je dobre 4 % (4,0 % leta 2000 in 5,1 % leta 2001), inflacija nizka (leta 2001 je znašala 2 %, leto pred tem še 4,1 %), prav tako brezposelnost (že nekaj let se giblje okrog 3 %). Leta 2001 je bilo med iskalci zaposlitve 21 % mlajših od 30 let in 17 % oseb z univerzitetno izobrazbo.

Uspeh ciprskega gospodarstva gre pripisati zlasti veliki sposobnosti prilagajanja nenehno spreminjajočim se gospodarskim razmeram in zmožnosti izkoriščanja vseh primerjalnih prednosti (globalizacija gospodarstva, liberalizacija trgovine, hitre tehnološke spremembe). Raste tudi poraba, najhitreje avtomobilov, pohištva in električnih naprav. Hitro naraščajo investicije v gradnjo nepremičnin, zlasti stanovanj in turističnih objektov, ter v telekomunikacijsko omrežje. Zaradi izdatnih naložb v zasebnem sektorju se je nekoliko povečal dolgoročni zunanji dolg (35,1 % leta 2002), povečal se je tudi splošni vladni bruto dolg (54,6 % BDP leta 2001), medtem ko se je primanjkljaj v tekoči plačilni bilanci zmanjšal (4,3 % BDP leta 2001).

Ciper ima velik pomen v poslovnem svetu, saj ima na njem poslovalnice približno 54.000 mednarodnih podjetij. Pisarne na otoku ima tudi okrog 1100 multinacionalnih podjetij, ki zaposlujejo 3110 tujcev in 2750 domačinov. Tujce privlačijo ugodna poslovna klima, zelo majhne obdavčitve dobička in podpore, ki se lahko primerjajo s tistimi v najbolj razvitih državah.

Glede na število zaposlenih so najpomembnejše dejavnosti trgovina, oglaševanje, ladijski promet, poslovno svetovanje, informatika, energetika in gradbeništvo, bančništvo in zavarovalništvo. Po vstopu v Evropsko unijo so se močno povečale naložbe iz držav članic, vendar za nekatere dejavnosti še vedno obstajajo omejitve. V kmetijstvu, hotelirstvu, potovalnih agencijah, restavracijah in rekreacijskih centrih imajo lahko tuji investitorji največ 49-odstotni delež.

TEMELJNE GOSPODARSKE ZNAČILNOSTI REPUBLIKE CIPER V LETIH 1973, 1985 IN 1999:			
leto	1973	1985	1999
Število aktivnih prebivalcev:	297.700	249.100	313.700
Stopnja brezposelnosti:	1,2 %	3,3 %	3,6 %
Dohodek na prebivalca (v USD):	534	2787	9000
Rast produktivnosti:	-	1,1 %	2,8 %
Stopnja inflacije:	7,8 %	5,0 %	3,3 %
Delež primarnega sektorja (kmetijstvo, rudarstvo) v BDP:	16,6 %	8,3 %	4,5 %
Delež sekundarnega sektorja (industrija, energetika, gradbeništvo) v BDP:	29,5 %	29,3 %	20,8 %
Delež terciarnega sektorja (trgovina, gostinstvo, promet, finance, socialne storitve, vladne dejavnosti) v BDP:	53,9 %	62,3 %	74,6 %

Ciper ima še veliko neizkoriščenih možnosti za razvoj gospodarstva. Prizadeva si postati visokokakovostno regionalno ter mednarodno storitveno in poslovno središče z razvitimi trgovino, turizmom, bančništvom, poslovnimi storitvami, trgovsko mornarico. Razviti želi zlasti storitve in hkrati nekoliko zmanjšati odvisnost od turizma, ki je preirano odvisen od zunanjih dejavnikov. Predvsem pa si želi povečati sodelovanje z državami srednje in vzhodne Evrope ter Bližnjega vzhoda. Z vseživljenjskim izobraževanjem poudarja pomen izobrazbe, z izboljševanjem telekomunikacijske infrastrukture pa pomen informacijskih tehnologij. Zaveda se, da je za izpolnitev zastavljenih ciljev nujna reforma v javnem sektorju, kjer grejo glavna prizadevanja v smeri izboljšanja produktivnosti družbenih storitev, nadgradnje njihove kakovosti in poenostavitve postopkov.

Po letu 1974 je bil razvoj gospodarstva v obeh delih otoka različen. Grški del si je kljub izgubi velikega dela proizvodnih zmogljivosti hitro opomogel, medtem ko je bilo gospodarstvo turškega dela manj uspešno, čeprav je vseskozi beležilo pozitivno rast. Opazne spremembe je tamkajšnje gospodarstvo doživelo po ustanovitvi Turške republike Severni Ciper leta 1983. Do začetka devetdesetih let je BDP rasel po stopnji okrog 7 % letno. Inflacija je bila ves čas izredno visoka; leta 1979 je na primer znašala 100 % in leta 1988 62 %. Delež industrije v BDP je šele konec osemdesetih let presegel delež kmetijstva. Registrirane brezposelnosti skorajda ni bilo, saj je stopnja brezposelnosti uradno znašala 1 %. Šlo je za prikrito brezposelnost, v kateri je neučinkovita državna uprava (po nepotrebnem) zaposlovala veliko število ljudi.

Največja ovira hitrejšemu razvoju je mednarodno nepriznavanje republike, zato se tuje države še vedno težka odločajo za naložbene aktivnosti. Zaradi tega je gospo-

TEMELJNE ZNAČILNOSTI GOSPODARSTVA V REPUBLIKI CIPER IN TURŠKI REPUBLIKI SEVERNI CIPER LETA 2005:		
	grški del	turški del
Bruto domači proizvod (BDP; v milijardah USD):	16,85	4,84
Letna rast BDP:	3,7 %	10,6 %
BDP na prebivalca (v USD):	21.600	7135
Deleži v BDP:		
- kmetijstvo	3,8 %	10,6 %
- industrija	20,0 %	20,5 %
- storitve	76,2 %	68,9 %
Delovna sila:	370.000	95.000
Delovna sila po sektorjih dejavnosti:		
- kmetijstvo	7,4 %	14,5 %
- industrija	38,2 %	29,0 %
- storitve	54,4 %	56,5 %
Stopnja brezposelnosti:	3,2 %	5,6 %
Stopnja inflacije:	2,5 %	9,1 %
Državni proračun (v milijonih USD):		
- dohodki	6698	231
- izdatki	7122	433
Proizvodnja elektrike (v milijonih kWh):	4000	-
Poraba elektrike (v milijonih kWh):	3700	602
Glavni izvozni artikli:	agrumi, krompir, cement, obleke, tobaki izdelki, farmacevtski izdelki	agrumi, krompir, tekstil
Glavni uvozni artikli:	avtomobili, nafta in naftni derivati, prometna oprema, stroji, polizdelki	avtomobili, goriva, tobaki izdelki, hrana, kemikalije, stroji

darstvo še zmeraj močno odvisno od kmetijstva in državnega sektorja, ki zaposlujeta približno polovico delovne sile. Zasebni sektor je slabo razvit. Zaradi šibkega in nestabilnega gospodarstva zagotavlja neposredno in posredno pomoč za razvoj šolstva, turizma in industrije pokroviteljica Turčija. Njena pomoč zagotavlja več kot petino potrebnih proračunskih sredstev. Pred letom 1987, ko sta Turčija in Turška republika Severni Ciper podpisali sporazum, ki določa, da bo nadaljnji gospodarski razvoj temeljil na liberalnih gospodarskih načelih, je bil ta delež še bistveno večji. Turčija naj

bi pomagala predvsem pri izboljševanju infrastrukture, gonilna sila gospodarstva naj bi bil turizem. Turčija je tudi glavni trgovinski partner severnega dela; nanjo odpade kar 55 % vrednosti uvoza in 48 % vrednosti izvoza. BDP na prebivalca dosega komaj tretjino vrednosti tistega v južnem delu (okrog 7000 USD). Glede na zdajšnjo izjemno gospodarsko rast, ki je v letih 2003 in 2004 znašala 9,6 oziroma 11,4 %, je pričakovati zmanjšanje razlike z grškimi delom. V zadnjih letih je imela največji vpliv na razcvet gospodarstva vzpostavitev carinske unije z Evropsko Unijo. Ta velja za ves otok in ne le za grški del, ki je vanjo vstopil.

Kmetijstvo

Po 2. svetovni vojni so kmetijstvo znatno posodobili z uvajanjem mehanizacije, namakanjem, rabo mineralnih gnojil in zaščitnih sredstev. Čeprav so se dohodki iz kmetijstva močno povečali, se njegov delež v BDP v primerjavi s hitro rastočimi industrijo, gradbeništvom, trgovino in turizmom nenehno zmanjšuje. Tako se je s 13 % v letu 1973 leta 2005 zmanjšal že na manj kot 4 %. V istem razdobju je delež zaposlenih v kmetijstvu s 33 % nazadoval na 7,4 %. Zlasti zaradi majhnosti kmetij in pomanjkanja vode za namakanje se je nenehno zmanjševal delež čistih kmetov ter povečeval delež polkmetov, ki se s kmetijstvom ukvarjajo poleg redne zaposlitve v drugih dejavnostih. Največji vpliv na zmanjševanje vloge kmetijstva je imela okupacija severnega dela otoka, kjer je velik del najbolj rodovitnih zemljišč. V turškem delu se je pridelalo 46 % kmetijskih pridelkov (79 % agrumov, 68 % žita, 100 % tobaka, 65 % krmnih rastlin, 45 % živinorejske proizvodnje), ki so skupaj predstavljali 48 % vrednosti kmetijskega izvoza. Ker se je v prelomnem letu 1974 položaj kmetijstva močno poslabšal, se je veliko kmetov preselilo v mesta, kjer so zlahka našli zaposlitev v hitro razvijajoči se industriji. Zaradi raznolikega reliefa in pestrih mikroklimatskih razmer na Cipru uspevajo različne kmetijske kulture. Obdelovalna zemljišča zavzemajo 10,8 % površine otoka. Glavni kmetijski pridelki so zgodnji krompir in agrumi (pomaranče, limone, mandarine, grenivke), ki v glavnem uspevajo v priobalnem pasu, ter grozdje. Največ vinogradov je na hribovitih območjih v zaledju Pafosa in Limasola. Grozdje zvečine predelajo v vino. Namizno grozdje pridelujejo le na obali v jugozahodnem delu otoka. V hribovju je tudi veliko sadovnjakov, dobro uspevajo jabolka, hruške, breskve, češnje in rožičevci. Razen v gorovju so povsod zasajene tudi oljke, še največ jih je na priobalnih ravninah. Pšenica in ječmen uspevata na osrednji ravnini Mesaariji, ki jo namakajo. V okolici Pafosa, kjer je podnebje bolj vlažno in rastlinstvo bolj subtropsko, uspevajo celo banane. Na Cipru potekajo številni projekti, katerih cilj je povečanje produktivnosti poljedelstva. To nameravajo doseči zlasti z izboljšanjem namakalnih sistemov, povečanjem mehaniziranosti in preprečevanjem erozije v hribovitih predelih.

Intenzivno poljedelstvo na rtu Kiti južno od Larnake.

Vinograd v okolici Limasola.

Preglednica 3: Glavni kmetijski pridelki v Republiki Ciper v letih 1973, 1983, 1991 in 1999 (v tonah).

leto	1973	1983	1991	1999
krompir	160.000	172.000	180.000	161.500
agrumi	298.000	127.000	168.000	119.100
grozdje	95.000	151.000	90.000	105.300
žito	-	-	108.400	127.100
olive	-	-	10.500	14.000

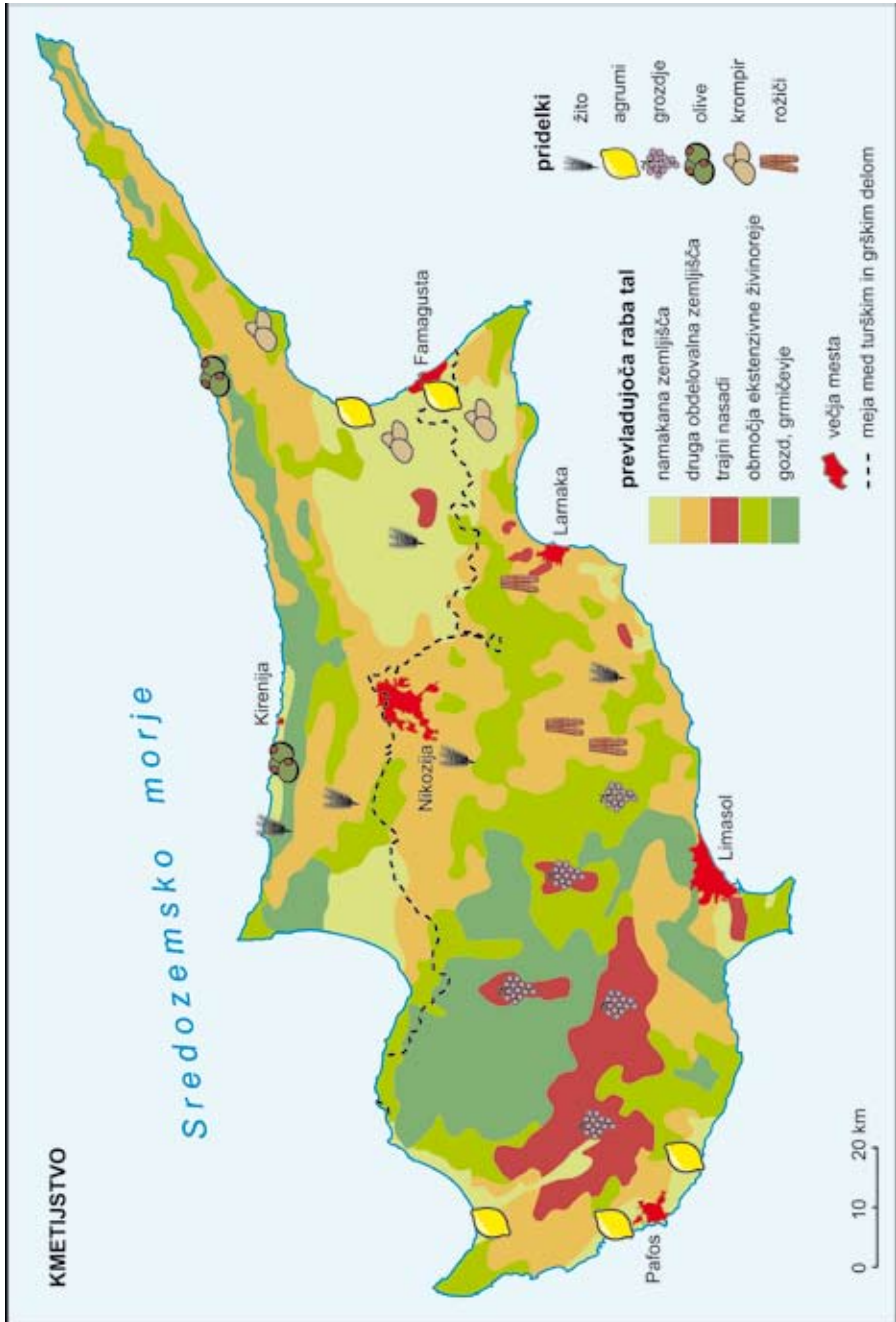
Živinoreja je slabše razvita. Ciper za lastne potrebe pridelava dovolj svinjskega in perutninskega mesa, medtem ko mora govedino in jagnjetino uvažati. Samozadosten je tudi v proizvodnji mleka in jajc. Produktivnost v živinoreji si prizadevajo povečati z izborom pasem, izboljšanjem kakovosti veterinarskih storitev in prehrane živali ter s povečanjem mehaniziranosti pridelave.

Preglednica 4: Pridelava mesa v Republiki Ciper leta 1998 (v tonah).

leto	1998
ovčje in kozje meso	9.480.000
govodina in teletina	4.000.000
perutninsko meso	31.000.000
svinjina	47.200.000

Čreda drobnice na pešpoti Afrodite in Adonisa.

Za notranjost otoka je še vedno značilna precejšnja zemljiška razdrobljenost. Na sliki je vas Kato Lefkara.

Leta 1998 so v državi nalovili okrog 18.865 ton rib, mehkužcev, rakov in školjk, od tega je 1178 ton odpadlo na umetno vzrejene živali. Precejšen je tudi pomen sladkovodnih ribogojnic, kjer ima vodilno mesto reja postrvi. Letna količina nalovljenih rib in vodnih organizmov močno koleba in se je na primer leta 2001 zmanjšala na vsega 2256 ton. Precejšnja težava ciprskega kmetijstva so majhne in zelo razdrobljene kmetije z majhnimi, nepravilno oblikovanimi zemljiškimi kosi, med katerimi so bili mnogi dolgo nedostopni, ker nanje niso vodile poti. Te strukturne pomanjkljivosti od sedemdesetih let prejšnjega stoletja odpravljajo s projekti zaokroževanja kmetijskih zemljišč.

Leta 1969 je bilo na Cipru 69.445 kmetij. Povprečna velikost kmetije je bila 6,2 ha, v povprečju pa je bila sestavljena iz 10 parcel, marsikatera tudi iz 40 in več. S projekti zaokroževanja želijo odpraviti strukturne in tehnične ovire za posodabljanje kmetijstva, povečali naj bi produktivnost in dohodek, izboljšali delovne in življenjske razmere kmetov ter odpraviti dvojno ali večkratno lastništvo. Za zdaj so projekti zajeli nekaj več kot 30.000 ha kmetijskih zemljišč. Njihovi rezultati so izrazito pozitivni: povprečna velikost parcele se je povečala za 100 %, za 70 % se je zmanjšalo število zemljiških kosov in za 31 % število lastnikov, izboljšala se je dostopnost na kmetijska zemljišča in posledično se je močno povečala produktivnost.

Velik problem ciprskega kmetijstva je tudi pomanjkanje vode za umetno namakanje. Leta 1993 je bil zgrajen akvedukt iz zahodnega hribovja proti Larnaki in Limasolu,

leta 1997 pa je bila pri Dekeliji odprta prva tovarna za razsoljevanje morske vode. Namakajo približno 400 km² kmetijskih zemljišč.

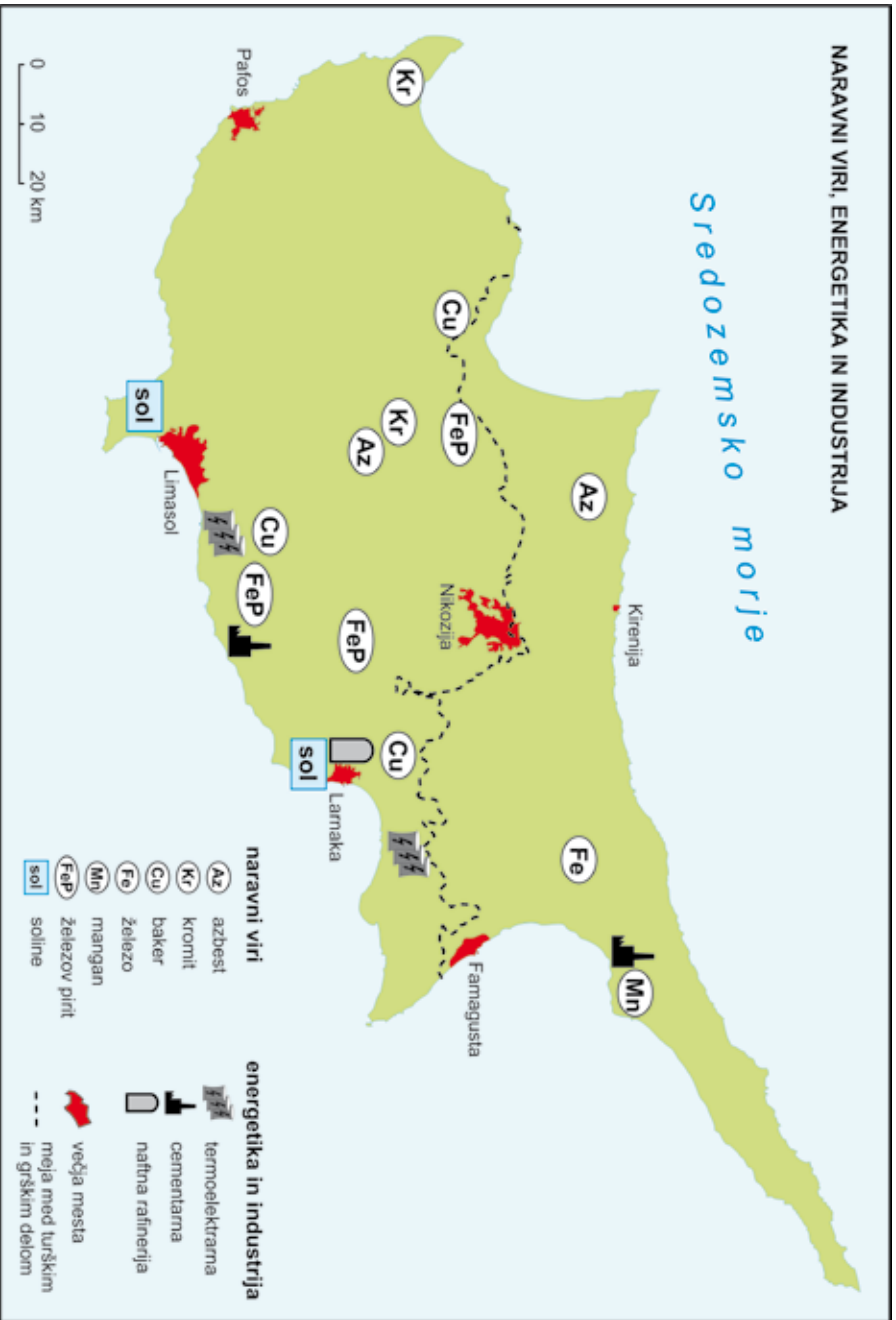
Z vstopom Cipra v Evropsko unijo se je ciprsko kmetijstvo soočilo s precejšnjimi spremembami, zlasti na področju državnih subvencij. Ciprčani vidijo v vključitvi predvsem prednosti, saj se je razširil trg za prodajo njihovih pridelkov. Za nadaljnji uspešen razvoj kmetijstva pa so nujne nadaljnje posodobitve kmetijske pridelave, s čimer bo kmetijski sektor tako na domačem kot na tujem trgu postal še bolj konkurenčen.

V severnem delu otoka je bilo kmetijstvo najpomembnejša gospodarska dejavnost vse do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko ga je po pomenu prehitela industrija. Tamkajšnje kmetijstvo še vedno prispeva dobro desetino BDP in zaposluje 14 % aktivnega prebivalstva. Kmetijski pridelki še vedno pomenijo polovico vrednosti celotnega izvoza. Najpomembnejše je pridelovanje pomaranč, limon in krompirja. Pridelujejo še tobak, žito, olive, grozdje, mandlje, drugo sadje (jabolka, slive, hruške, marelice, granatna jabolka, fige) in zelenjavo (zelje, korenje, artičoke, okro, avokado, buče, čebulo). Pridelujejo tudi industrijske rastline, zlasti tobak, bombaž, lan in konopljo, ter začimbe, zlasti kumino in janež. Namakajo predvsem sadovnjake z agrumi ter njive s krompirjem in zelenjavo. Agrumi najbolje uspevajo v okolici Famaguste, Lefke, Morphouja in Laphitosa, vinska trta na polotoku Karpasu in v okolici Kirenije, sadno drevje v nižjih predelih Kirenijskega hribovja, tobak na severovzhodu republike, žito pa v osrednjem nižavju. Kmetijstvo se sooča s podobnimi problemi kot v grškem delu. Pestijo ga zlasti pomanjkanje vode za namakanje, razdrobljenost in majhnost posesti, pomanjkanje in slaba kakovost poljskih poti, ki onemogočajo oziroma otežujejo dostopnost na kmetijska zemljišča. Večina zemljišč je v zasebni lasti.

Število živine (govedo, ovce in piščanci) se povečuje, povečuje se tudi proizvodnja mleka in mesa. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je proizvodnja mleka povečala za polovico, proizvodnja mesa pa za 166 %.

Rudarstvo in energetika

V antiki izjemno pomembna najdišča bakra, ki so jih izkoriščali od približno leta 2500 pred našim štetjem do pred nekaj leti, so v celoti izčrpana. Ciper je bil dolga leta izvoznik bakra, bakrovega pirita, drugih rud in mineralov (kromit, železov pirit, azbest). V petdesetih letih prejšnjega stoletja so rude predstavljale okrog 60 % vrednosti izvoza, konec osemdesetih let pa že manj kot odstotek, tako v severnem (0,3 %) kot v južnem (0,5 %) delu otoka. Po njegovi razdelitvi je 56 % rudnikov in kamnolomov ter 20 % gozdov ostalo v severnem delu. Zdaj je Ciper skoraj brez rud in fosilnih energijskih virov. Edini še delujoči rudnik je rudnik bakra Skouriotissa. V zaprtih rudnikih potekajo projekti za odpravo okoljskih posledic intenzivnega rudarjenja v preteklosti. Nedavno so v morju južno od otoka odkrili nahajališče nafte. O njegovem izkoriščanju se Ciper dogovarja z Egiptom.

Med naravna bogastva Cipra spadajo tudi sadra, stavbni les, sol, marmor in glina. V južnem delu otoka je okrog 270 kamnolomov, v katerih pridobivajo pesek in gramoz, gradbeni kamen, marmor in apnenec, pomembne surovine v industriji gradbenega materiala.

Instalirana moč vseh elektrarn je 666 MW. Skoraj vso električno energijo pridobijo v termoelektarnah na uvožena tekoča goriva. Dve elektrarni sta v Dekeliji, ena pa v kraju Moni pri Limasolu. Ker so se želeli izogniti enostranski odvisnosti od uvožene nafte, so v Vasillikosu načrtovali gradnjo termoelektarne na premog, vendar so projekt zaradi predvidenega pretiranega obremenjevanja okolja opustili.

Za pridobivanje električne energije postaja vse pomembnejša sončna energija, ki jo ima Ciper v izobilju. Severni Ciper se skoraj v celoti oskrbuje z električno energijo iz južnega dela otoka. Do sredine osemdesetih let je severni del v zameno za električno energijo južnemu delu zagotavljal vodo. Z namenom, da bi bil severni del manj odvisen od grškega južnega dela, je Turčija v bližini Kirenije financirala izgradnjo termoelektarne na mazut.

Industrija

Leta 1960 so bila na Cipru v prevladi družinska obrtna podjetja z manj kot petimi zaposlenimi, ki so se ukvarjala s proizvodnjo blaga za domači trg. Industrija je bila usmerjena predvsem v predelavo kmetijskih pridelkov. Konec šestdesetih in na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja je država želela načrtno vzpodbuditi razvoj industrije, zato je namenjala pomoč za izobraževanje zaposlenih, za ustanavljanje podjetij pa je ponujala ugodne kredite in davčne olajšave, na primer ukinitve uvoznih davkov za surovine. Država je zgradila nekaj velikih tovarn, zlasti v živilski, tekstilni in kovinski industriji. Po razdelitvi otoka je tretjina velikih podjetij in 46 % industrijske proizvodnje ostalo na severu. Vendar si je industrija grškega dela po letu 1974 hitro opomogla. Država se je preusmerila v delovno intenzivno industrijo in proizvodnjo za izvoz. Domači trg je bil zaščiten z zelo visokimi davki, na primer z 80 % davkom na uvožena oblačila. Med letoma 1975 in 1983 je industrijska proizvodnja naraščala v povprečju za 9 % letno.

Leta 2005 je industrija predstavljala 20 % BDP in zaposlovala 38 % aktivnega prebivalstva. Najpomembnejši panogi sta izvozno usmerjeni tekstilna in obutvena industrija, vendar ju vse bolj ogroža cenena konkurenca vzhodnoazijskih držav. Pomembnejše industrijske panoge so še tobačna, kovinska (avtomobilski sestavni deli), živilska, farmacevtska, pohištena, petrokemična (naftna rafinerija v Larnaki) in cementna industrija. V zadnjih letih se je močno povečal pomen proizvodnje kemikalij, plastičnih mas in farmacevtskih izdelkov. V devetdesetih letih 20. stoletja se je industrija zlasti zaradi strukturne šibkosti, nizke produktivnosti in drage delovne sile soočala s težavami kon-

kurenčnosti na domačem in tujem trgu. Zato so za njeno nadaljnjo posodobitev predvideli uvajanje novih tehnologij, povečanje produktivnosti in večjo odprtost za tuj kapital. Podpirajo tudi ustanavljanje raziskovalnih in razvojnih centrov, ki naj bi pripomogli k razvoju visoko-tehnoloških izdelkov, in povezovanje znanosti z gospodarstvom.

Za tekoče in plinaste izpuste morajo ciprske tovarne izpolnjevati zahtevne okoljske standarde. Nekaterim tovarnam so zahteve nekoliko omilili, zlasti tistim, ki so se priključile na centralno čistilno napravo Vathia Gonia, v kateri prečiščujejo industrijske in mestne odpadne vode. Spoštovanje zakonodaje skrbno nadzirajo inšpekcijske službe, ki redno izvajajo meritve kakovosti zraka in voda.

V turškem severnem delu je industrije malo, prevladujeta tekstilna in obutvena. Industrija je postala pomembnejša gospodarska panoga šele v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Takrat so se okrepile še pohištvna, kemična in papirna industrija. Tamkajšnja industrija prispeva okrog 45 % vrednosti izvoza, petino BDP in zaposluje 29 % aktivnega prebivalstva.

Trgovina

Zaradi majhnosti domačega trga je za razvoj ciprske trgovine bistvenega pomena dostop do zunanjih trgov. Trgovina se uvršča med pomembnejše gospodarske dejavnosti. Leta 1999 je izvoz predstavljal okrog 10 % vrednosti BDP, vrednost zunanje trgovine je narasla za 2,3 %, uvoza pa za kar 30,4 %.

Več kot 60 % uvoza predstavljajo surovine in potrošno blago. Z 12,8 % sledijo prometna sredstva, z 10 % proizvodna sredstva ter z 8 % goriva. Do vstopa v Evropsko unijo so več kot polovico blaga uvozili iz Velike Britanije, Grčije, Italije in Nemčije, 6,9 % iz bivših socialističnih držav in 4,6 % iz arabskih držav.

Glavni izvozni artikli so farmacevtski izdelki, oblačila, tobačni izdelki, cement in obutev. Izvoz kmetijskih pridelkov (krompir, agrumi, grozdje) se je zmanjšal, medtem ko se je izvoz živilskih izdelkov, zlasti vina, sira in sadnih sokov, povečal. Glavne izvozne dežele so Velika Britanija, Nemčija in Grčija (skupaj več kot 50 %), arabske dežele (25 %), vzhodna Evropa (7 %), postopoma pa narašča tudi izvoz v druge države, zlasti Izrael, Združene države Amerike in kitajski Hong Kong.

Preglednica 5: Izvoz in uvoz Republike Ciper v letih 1973, 1990 in 1999 (v milijonih CYP).

leto	1973	1990	1999
izvoz	60	436	543
uvoz	157	1278	1970

Promet

Grški del otoka ima mednarodni letališči Larnaka in Pafos. Zmogljivosti obeh letališč bo treba povečati zaradi hitrega razvoja turizma. Samo leta 2000 so na letališču v Larnaki našteali okroglih 5 milijonov in na letališču v Pafosu 1,3 milijone potnikov. Leta 2001 sta nacionalni letalski prevoznik Cyprus Airways in čarterska družba Eurocypria prepeljala 1,8 milijona potnikov.

Turški del otoka ima dve letališči, na katerih pristajajo samo letala iz Turčije. Po letu 1974 je na severu ostalo mednarodno letališče Ercan v bližini Nikozije, letala s tujimi turisti pa pristajajo tudi na letališču Gecitkale.

Leta 2001 je bilo na Cipru registriranih skoraj 3000 ladij, zato ni presenetljivo, da je država po njihovi tonaži na šestem mestu na svetu. Zaradi ugodne davčne zakonodaje plujejo pod ciprsko zastavo številne ladje tujih držav. Ciprska flota je med naj sodobnejšimi na svetu, saj so predpisi za registracijo ladij zelo strogi. Pomembni pristanišči sta Limasol in Larnaka, pred letom 1974 pa je bila najpomembnejša Famagusta. Po razdelitvi države je narasel zlasti pomen Limasola in Larnake. Obe pristanišči sta namenjeni tako tovornemu kot potniškemu prometu. Leta 2000 je vanju priplulo več kot 5000 ladij, ki so prepeljale dober milijon potnikov in 7,8 milijonov ton tovora. Z milijon potniki je Limasol največje potniško pristanišče v vzhodnem Sredozemlju in drugo najpomembnejše v Evropi. Tu pristajajo predvsem ladje na križarjenjih po Sredozemlju. Ciper ima tudi nekaj naftnih terminalov. Za uvoz nafte so najpomembnejši industrijsko pristanišče Vasillikos in štirje specializirani naftni terminali v Larnaki, Dekeliji, Moniju in Vasillikosu. Manjša pristanišča v južnem delu otoka Pafos, Lataki, Zysi in stari Limasol uporabljajo kot marine in ribiška pristanišča.

Preglednica 6: Število ladij in prevoženi tovor (v 100.000 tonah) v Republiki Ciper med letoma 1965 in 2001.

	število ladij	prevoženi tovor
1965	42	180
1970	314	1567
1975	930	3329
1981	1205	1945
1985	1487	9597
1990	2075	19.743
1995	2700	26.000
2001	2828	28.373

V severnem delu otoka, ki nima mednarodnega pristanišča, sta glavni pristanišči Famagusta in Kirenija. Pred razdelitvijo otoka je bilo največje pristanišče v Famagusti, saj je sprejelo kar 83 % vsega tovora. Število ladij (nekaj več kot 1000 letno s 300.000

tonami pretovorjenega blaga) in prepeljanih potnikov (okrog 100.000 letno) se znova postopoma povečuje. Kirenija je predvsem turistično pristanišče.

Ciper je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja veliko vlagal v izboljšanje cestne infrastrukture. Po letu 1974 je namreč gradnja cest postala prioriteta ciprskih oblasti, saj je bilo treba z novimi cestami povezati vsa naselja, ki so z na novo vzpostavljeno razmejitvijo okupiranega ozemlja postala nedostopna. Dobro razvito cestno omrežje je tudi pogoj za znižanje prometnih stroškov ter pospeševanje razvoja turizma, kmetijstva in trgovine. Pomembna je bila zlasti izgradnja avtocest Nikozija–Limasol, Larnaka–Kophinon in Limasol–Pafos. Načrtno so izboljšali tudi kakovost podeželskih cest. Na severu je bila pomembna izgradnja avtocest na odsekih Nikozija–Morphou, Nikozija–Kirenija in do obeh letališč. V južnem delu Cipra je 11.760 km cest, v severnem pa okrog 2350 km. Obe omrežji sta med seboj ločeni z Atilovo črto. Danes na Cipru ni nobene železniške proge.

Republika Ciper ima eno najbolj razvitih telekomunikacijskih omrežij na svetu. Razvoj stacionarne, mobilne, zvočne in video telekomunikacije sledi razvoju tehnologije in potrebam trga. Za tak razvoj je glavni razlog ugoden geografski položaj na stičišču poti s treh celin. Ciper je z drugimi državami povezan tudi z optičnim podvodnim kablom. Zelo dobro je razvito omrežje satelitskih postaj, ki so povezane z največjimi svetovnimi satelitskimi sistemi.

Preglednica 7: Promet in komunikacije v Republiki Ciper in v Turški republiki Severni Ciper (ocene za leti 2004 ali 2005).

	grški del	turški del
stacionarni telefoni	427.400	86.300
mobilni telefoni	640.500	145.000
ponudniki interneta	46.900	-
uporabniki interneta	298.000	-
dolžina cest (v km)	11.760	2350
mednarodna letališča	2	2
heliporti	10	-

Turizem

Turizem je močno prizadelo dogajanje leta 1974, ko sta Kirenija in Famagusta, takrat med najbolj razvitimi turističnimi središči, prišli v turške roke. Ob okupaciji je Ciper izgubil 71 % hotelskih ležišč in 40 % drugih turističnih zmogljivosti (restavracije, bari, nočni klubi). Kljub temu je zaradi mednarodne osamitve Severnega Cipra in politične nestabilnosti tamkajšnji nekdanj cvetoči turizem v znatni meri zamrl. Nasprotno je v južnem delu doživel silovit razcvet. Vlada Republike Ciper je začela razvoj turizma

načrtno vzpodbujati, kar se je močno obrestovalo. Zadnja tri desetletja je turizem najpomembnejša panoga ciprskega gospodarstva in v BDP prispeva približno petino (21,3 % leta 2000) njegove vrednosti. Število turistov se iz leta v leto povečuje, prav tako prihodek od turizma (leta 2001 je znašal 1277 milijonov CYP), ki se je v primerjavi z letom 2000 povečal za 7 %. Turizem zaposluje okrog 40.500 ljudi, kar je 13,8 % od vseh zaposlenih.

V le nekaj letih je Ciper postal eden najpomembnejših ciljev turističnih potovanj v Sredozemlju. K temu so prispevali tudi ugodno podnebje, naravne lepote, bogato zgodovinsko izročilo in gostoljubnosti domačinov. Leta 2000 je samo grški del otoka obiskalo kar 2,7 milijona turistov. Polovico vseh gostov predstavljajo Britanci, med drugimi so v ospredju Skandinavci, Rusi in Nemci. Povečuje se tudi obisk gostov iz Grčije, Avstrije, Italije, Poljske, Češke in Združenih držav Amerike. Opazna je načrtna usmeritev v turizem srednjega in višjega cenovnega razreda.

Preglednica 8: Število turistov v grškem delu Cipra med letoma 1973 in 2002.

	število turistov
1973	264.066
1975	47.084
1980	348.530
1985	769.727
1990	1.561.479
1995	2.100.000
2000	2.686.205
2001	2.696.732
2002	2.508.000

Preglednica 9: Število turističnih ležišč v grškem delu Cipra leta 1998.

območje	število ležišč
obalno območje	81.670
Nikozija	2422
hribovje	2059
skupaj	86.151

Hiter razvoj turizma v poznih sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je na začetku devetdesetih let začel kazati prve negativne vplive na okolje in prebivalstvo. Spreminjati so se začele tudi zahteve turistov. Tradicionalna ponudba "sonca in morja" povprečnemu turistu že nekaj časa ni dovolj, zato so Ciprčani turistično ponudbo obogatili in popestrili z naravnimi in kulturnimi privlačnostmi. Ciprska turi-

Zlata plaža na polotoku Karpas.

Fotografija turističnega prospekta s turkizno modrim morjem.

Sodoben hotel pri Limasolu.

Nočna zabavišča Plateia Seferis v turističnem središču Agia Napa.

stična organizacija je pripravila strategijo razvoja turizma do leta 2010; njen glavni poudarek je na spoštovanju načel sonaravnega in trajnostnega razvoja. Strategija predvideva 4 % letno rast števila turistov. Ciper se navzven predstavlja kot država, kjer je na majhnem prostoru velika ponudba različnih aktivnosti, vpetih v agroturizem ter kulturni, navtični in športni turizem.

Preglednica 10: Spreminjanje števila turističnih ležišč v grškem delu Cipra med letoma 1973 in 2002.

	število ležišč
1973	12.988
1985	30.375
1995	78.427
2002	88.303

Kljub zelo dolgi turistični sezoni se Ciprčani želijo izogniti sezonskosti, zato razvijajo še druge vrste turizma, na primer konferenčni turizem in zimski turizem.

Agroturizem oziroma podeželski turizem predstavlja povsem novo poglavje v razvoju ciprskega turizma. Temelji zlasti na preurejanju tradicionalnih hiš v nekaterih vaških naseljih za turistično rabo. Vključuje tudi predstavitev tradicionalnih domačih obrti, kot so čipkarstvo, vezenje, izdelovanje košar, rezbarstvo, izdelovanje usnjenih izdelkov, lončarstvo, izdelovanje bakrenih posod. Ročno izdelani izdelki so čedalje pomembnejši del turistične ponudbe. Najbolj znane vasi, kjer razvijajo tradicionalno rokodelstvo so:

- Foini - lončarstvo, čipkarstvo, izdelovanje stolov,
- Omodos - čipkarstvo,
- Lefkara - čipkarstvo, izdelovanje izdelkov iz srebra,
- Moutoullas - rezbarstvo,
- Liopetri, Sotira - izdelovanje košar,
- Kornos - lončarstvo,
- Geroskipou - izdelovanje košar,
- Fytri - izdelovanje tapiserij.

Turizem je poglavitni vir tujih dohodkov tudi v Turški republiki Severni Ciper. Kljub temu, da ta del otoka nima neposrednih zračnih ali morskih povezav z drugimi državami, razen s Turčijo, se število tujih turistov postopoma povečuje. Tako se je na primer število gostov s 87.000 leta 1980 do leta 1990 povečalo na 310.000. Kar 80 % gostov prihaja iz Turčije. V istem razdobju se je število turističnih ležišč podvojilo in zmogljivosti so se povzpelle na okrog 7000. S tem je turizem postal gonilna sila gospodarstva severnega dela Cipra.

PRIPOROČENA POT

1. dan: Larnaka – Limasol

Larnaka s svojo 6000-letno zgodovino spada med najstarejša evropska mesta. Ime je dobila po antični grški besedi *larnax* v pomenu 'krsta'. Ta je z ostanki sv. Lazarja shranjena v tamkajšnji istoimenski glavni cerkvi. Zaveznik mesta sv. Lazar je tu živel kar tri desetletja. Njegovo ikono nosijo v procesiji po ulicah Larnake osem dni pred veliko nočjo. Cerkev, ki jo je v 9. stoletju dal zgraditi vladar Leo VI., je eden najlepših primerkov bizantinske arhitekture na otoku. Prenovljena je bila v 17. stoletju.

Larnaka je nastala na mestu antične mestne kraljevine **Kition**, katere ostanki so še vidni v središču mesta. Najstarejše najdbe segajo v 13. stoletje pr. n. št. Gre za ostanke zidu in templja feničanske boginje rodnosti Asartre. Mikenski Grki so mesto v 12. stoletju

Larnaka je zgrajena na razvalinah antičnega Kitiona.

Detajl zvonika iz 19. stoletja na cerkvi sv. Lazarja.

pr. n. št. obdali s kiclopskim obzidjem, Feničani pa so v 9. stoletju pr. n. št. iz njega ustvarili eno najmogočnejših mest na otoku. Mesto je bilo pomembno pristanišče za izvoz bakra, lesa, soli in kmetijskih pridelkov. V vojnah med Egipčani in Feničani v 4. in 3. stoletju pr. n. št. je bilo poškodovano, poškodbe pa sta mu prizadejala še potres in požar. Kition je rojstno mesto filozofa Zena in kraj vstajenja sv. Lazarja.

Leta 2001 je v Larnaki živelo 72.500 prebivalcev. Mesto je pomembno gospodarsko središče vzhodnega dela otoka. Ima pristanišče, rafinerijo nafte, mednarodno letališče in nekaj industrije. Je med najbolj razvitimi ciprskimi turističnimi središči s 25 km peščenih plaž v okolici, turkizno modrim morjem ter obalno promenado Finikoudes s palmami ter številnimi kavarnami in restavracijami na prostem. V Larnaki je 9500 turističnih ležišč, kar je dobra desetina vseh otoških zmogljivosti. Mesto je znano tudi po srednjeveški trdnjavi v pristanišču. V njegovi bližini so najstarejša neolitska naselbina na otoku Hirokitija, samostan Stavrovouni, ki ga lahko obiščejo le moški, cerkev Angektoisti in akvedukt Kamares, ki je bil v uporabi vse do leta 1930.

Po legendi je slano jezero pri Larnaki ustvaril sv. Lazar iz vinograda neke starke, kar je bila kazen za njeno negostoljubnost. Med vsemi tamkajšnjimi vodnimi telesi je najbolj slano osrednje jezero, ki se poleti običajno posuši. Včasih je bilo pomembno za pri-

dobivanje soli. Na njem prezimujejo tudi rožnati plamenci. Število teh veličastnih ptic, ki se hranijo z rakci, je običajno med 1000 in 2000, našli pa so jih že celo 7000. Leta 2003 je zaradi zastrupitve s svincem 52 plamencev poginilo. Pogin so zakrivilo svinčene kroglice, ki so se zaradi dolgoletnega streljanja – ob jezeru je bilo namreč od leta 1979 strelišče strelskega kluba – nakopičile v jezerskih sedimentih, s katerimi se ptice hranijo. Na kvadratnem metru so našli celo do 98.000 kroglic. Zato so območje v okolici strelišča očistili, tako, da so odstranili več centimetrov kontaminirane prsti. Spremenili so tudi lokacijo vadbenega središča strelskega kluba. Območje slane jezera je bilo zaščiteno leta 1997, štiri leta pozneje pa je bilo kot prvo na Cipru uvrščeno med območja, ki jih varuje Ramsarska konvencija. Drugo večje ciprsko slano jezero, imenovano Alyki, je na polotoku Akrotiri.

Ob jezeru pri Larnaki je s palmami obdana mošeja Hala Sultan Tekke iz 18. stoletja, z grobom Mohamedove tete Umm Haram, ki se je ob vdoru Arabcev v 7. stoletju tu ubila pri padcu s konja, in z grobnico Huseinove praprababice, ki je umrla v izgnanstvu na Cipru. Grob Mohamedove tete obkrožajo trije ogromni kamni, ki naj bi jih prinesli iz Meke. Mošeja je pomembno muslimansko romarsko središče, saj ljudje verjamejo, da imajo prineseni kamni zdravilno moč.

2. dan: Limasol – Nikozija – Limasol

Nikozija (grško Levkosía, turško Lefkoşa, angleško Nicosia) je zrasla skoraj v središču otoka. Izvor imena Lefkosia tolmačijo na več načinov:

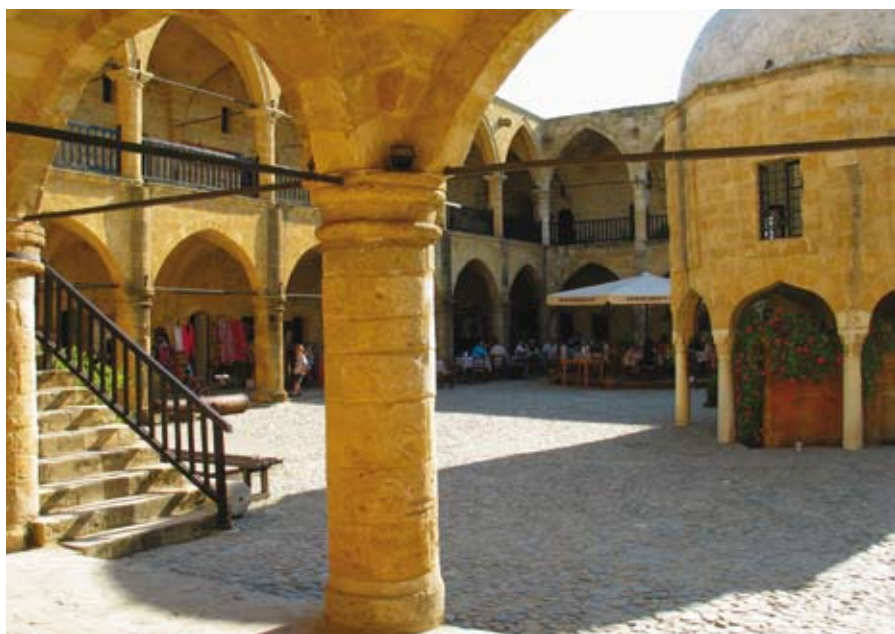
- iz imena Lefkos, sina kralja Ptolemaja I., ki je v 3. stoletju mesto znova zgradil,
- iz besede lefki v pomenu 'gozd belega topola', ki je rasel v koritu mestne reke,
- iz imena bele boginje Lefkoteje.

Ime Nikozija se je pojavilo v 12. stoletju, ko vitezi križarji niso mogli ali niso hoteli izgovoriti tedanjega imena mesta Kallinikisis, ampak so mu rekli kar Nikosia.

Mesto je zgrajeno na razvalinah antičnega mesta Ledra ob reki Pedieos. Zaradi groženj obalnim mestom v času vdorov barbarskih ljudstev se je vanj zateklo mnogo prebivalcev Pafosa in Larnake. Prestolnica je postalo v 11. stoletju, ko ga je rodbina Lusignan preuredila v mogočno mesto s kraljevsko palačo in petdesetimi cerkvami. Glavno mesto je ponovno postalo šele po letu 1960, ko je otok pridobil neodvisnost. Nikozija je kulturno, politično in gospodarsko središče otoka; od leta 1974 je s tako imenovano Zeleno črto razdeljena na grški in turški del. V njej živi skoraj 220.000 prebivalcev, od tega malo manj kot 40.000 v turškem delu. Srce mesta s številnimi muzeji, cerkvami in srednjeveškimi stavbami je znotraj benečanskega obzidja, leta 1567 zgrajenega za obrambo pred Turki, ki so si po sedem tednov trajajočih bojih mesto podredili in mu vladali vse do prihoda Britancev leta 1878. Samo pešcem namenjeno mestno središče Laiki Geitonia je polno trgovin, restavracij in galerij v tradicionalnih, večinoma obnovljenih hišah. Kljub številnim muzejem in bogati kulturni dediščini je za

Trgovine in restavracije v ulici Laiki Geitonia v središču Nikozije.

Notranje dvorišče velikega hana (Büyük Han) v turškem delu Nikozije.

Panorama Lefkare, slikovitega naselja na nadmorski višini 700 m.

Čipke na vratih v starem jedru Lefkare.

turiste najbolj zanimiva Zelena črta. Edina lokacija, kjer jo je možno fotografirati, je ulica Ledra. Okrog obzidanega dela se je razraslo sodobno mesto s širokimi ulicami, ki dajejo mestu kozmopolitanski značaj. Glavni zanimivosti v grškem delu sta poznogotška katedrala sv. Janeza Evangelista in nadškofovska palača, v severnem delu pa so ogleda vredni Arap-Ahmedova mošeja iz 17. stoletja, Selimova mošeja iz 13. stoletja (nekdaj katoliška cerkev sv. Sofije), veliki han iz 16. stoletja in Konakova graščina.

Lefkara je slikovita vasica, znana po čipkah in srebrnini. Zgodba pravi, da je Leonardo da Vinci ob obisku vasi kupil oltarni prt, ki ga je potem podaril milanski katedrali. Naselje sestavljata Kato Lefkara in Pano Lefkara. Cerkev Svetega križa v Kato Lefkari je znana po čudovitem ikonostasu iz 18. stoletja in edinstvenem srebrnem križu.

3. dan: Limasol – Kolossi – Kourion – Limasol

Kourion je bil mesto od antike do srednjega veka. Postavili so ga na obali zahodno od reke Lycus. Ostanke antične mestne kraljevine so eno najpomembnejših ciprskih arheoloških najdišč, ki pa še ni v celoti raziskano. Najbolj izstopajoča gradnja je veličastno grško-rimsko gledališče Curium iz 2. stoletja pr. n. št. Zdaj je povsem obnovljeno in ga še vedno uporabljajo za glasbene prireditve in gledališke predstave, na primer za Shakespearove noči v juniju. Tu sta še Evstolijeva hiša, zasebna stavba, ki je v zgodnjem krščanskem obdobju postala javni rekreacijski center, in javno kopalnišče, znano predvsem po čudovitih talnih mozaikih iz 5. stoletja. Dobro ohranjeni mozaiki so tudi v Ahilovi hiši in Hiši gladiatorjev. Iz 5. stoletja je tudi zgodnjekrščanska bazilika s krstilnico. Stadion iz 2. stoletja stoji kilometer zahodno, v smeri proti Pafosu, 3 km zahodno od Kouriona pa je Apolonovo svetišče, kajti zaščitnik mesta je bil bog Apolon.

Velika posoda za olje ali vodo v Apolonovem svetišču pri Kourionu.

Mozaik z gladiatorjema v Hiši gladiatorjev v Kourionu.

Najbolj znana vladarja Kouriona sta bila kralja Stasanor oziroma Stisinor in Damasos. Grobnica kralja Stasanorja in njegove družine je prav tako ena od znamenitosti arheološkega najdišča.

Limasol, največji kraj na južni obali otoka, je naslednik mestnih antičnih kraljevin Amathus in Kourion. Zgodovina mesta se ne razlikuje bistveno od zgodovine drugih ciprskih mest. Sorazmerno uspešno antično obdobje so zaznamovali potresi in

vdori tujcev. Tudi obdobje srednjega veka je bilo gospodarsko sorazmerno uspešno, vendar za prebivalce, ki so morali fevdalnim vladarjem plačevati visok davek, zelo težavno. S prihodom Turkov so se razmere poslabšale, saj je prišlo do vsesplošnega nazadovanja gospodarskega pomena otoka. Mesto si je nekoliko opomoglo šele s prihodom Britancev, ko je dobilo pošto, telegraf, bolnišnice, šole in časopis.

Limasol je najpomembnejše pristanišče in vodilno industrijsko središče na otoku. Glavne industrijske panoge so tekstilna, pohištvena, elektronska in živilska industrija. S 163.900 prebivalci v letu 2001 je drugo največje ciprsko mesto. Še leta 1960 je v njem živelo le 43.000 prebivalcev, po letu 1974 pa je doživelo izjemno hiter razvoj in prebivalstveno rast. Je tudi najpomembnejše otoško vinarsko središče. V Limasolu vsak september priredijo vinski festival, na katerem častijo antičnega boga Dioniza. Na Cipru gojijo vinsko trto že 4000 let. Poleg vinogradov je v mestni okolici tudi veliko plantaž agrumov. Sadjarsko območje se imenuje Fassouri in je primerno tudi za gojenje češenj, hrušk, marelic in mandljev. Izredno hiter razvoj turizma in pomankljivo prostorsko načrtovanje sta povzročila preveliko pozidanost tamkajšnje obale.

Limasol krasi tudi palača sodobnih podjetij Mesa Geitonía.

Med redkimi manj okrnjenimi "biseri" so plaže Episkopi, Pissouri in Akrotiri, kjer sta na istoimenskem polotoku tudi veliko slano jezero in britansko vojaško oporišče. Limasol je znan po srednjeveškem gradu, v katerem se je Rihard I. Levjesrčni poročil s kraljico Berengarijo. Pozneje je del gradu postal cerkev, del pa so ga spremenili v zaporniške celice.

11 km zahodno od Limasola je arheološko najdišče, kjer še vedno izkopavajo ostanke antične mestne kraljevine Amathus, v dolini Kourris, ki je od mesta oddaljena le dvajset minut vožnje, pa je zbirka pomembnih bizantinskih kulturnih spomenikov, na primer samostan Panayia Amasgou, Timios Stavros-Kouka s čudovitimi stenskimi slikarijami, samostan Archangelos Monagri. 9 km iz mesta stoji na polotoku Akrotiri **grad Kolossi**, ki je imel pomembno vlogo v križarskih vojnah. V 13. stoletju zgrajen in sredi 15. stoletja dograjen grad je lep primer vojaške arhitekture. Konec 13. stoletja je prišel v roke reda vitezov sv. Johna, v prvih letih 14. stoletja pa so v njem živeli vitezi križarji. Ko so se leta 1310 preselili na Rodos, je Kolossi s svojimi vinogradi postal njihova najbogatejša čezmorska posest. V bližini so tudi ostanki tovarne sladkorja iz 14. stoletja. Ciper je bil namreč med največjimi proizvajalci in izvozniki sladkorja vse dotlej, dokler ga ni zasenčila cenejša pridelava na Karibih.

4. dan: Limasol – Pafos – Lakki – Limasol

Zaradi bogatih arheoloških spomenikov in raznovrstnih najdb je **Pafos** pod zaščito Unesca. Med njegovimi pomembnejšimi znamenitostmi so katakombe kralja Salomona s kapelo in drevesom ob vhodu, na katerega obiskovalci v želji po ozdravitvi privezujejo robčke, še vedno uporabljano gledališče na prostem Pafos Odeon iz 1. stoletja pr. n. št. in ostanki bizantinskega gradu Saranta Kolones v zalivu ob marini. Leta 1222, ko je grad uničil potres, so Lusignani zgradili trdnjavo, pozneje so jo dograjevali še Benečani in Turki.

Turisti množično obiskujejo tudi v skalo izkopane kraljeve grobnice iz 4. stoletja ter čudovite mozaike v Dionizijevi, Tezejevi, Ajonovi in Orfejevi vili iz časa med 3. in 5. stoletjem, ki veljajo za najlepše v vzhodnem Sredozemlju. Prikazujejo motive iz grške mitologije in tedanjega vsakdanjega življenja. V grškem in rimskem obdobju je bil tako imenovani Paleopafos (Stari Pafos) središče kraljevine, ki se je razprostirala na skoraj polovici otoka. Mesto je bogastvo in moč obdržalo do 4. stoletja, ko ga je uničil potres in je vodilno vlogo na otoku prevzela Salamina. Paleopafos je bil tudi eno od najbolj obiskovanih romarskih središč v antični Grčiji. V bližnji vasi Kouklia je bilo slavno Afroditino svetišče, ki ga v želji po ozdravitvi še vedno obiskujejo ženske, ki ne morejo imeti otrok.

Obalna promenada Leoforos Apostolou Pavlou v Pafosu.

Mesto na jugozahodni obali otoka ima 47.300 prebivalcev (leta 2001) in še vedno hitro raste. K temu prispeva tudi bližnje mednarodno letališče. Pafos velja za prestižno turistično središče z izjemno bogato kulturno dediščino in čudovitimi plažami. Po mestu so speljane cevi za namakanje, zato je tamkajšnja trava vedno zelena, bogato pa cvetijo tudi cvetlice in okrasno grmičevje. Pravijo, da je Pafos "kraj z dušo". V njegovi bližini sta samostan sv. Neofita iz 12. stoletja z zbirko bizantinskih fresk in ikon ter v istem stoletju ustanovljen samostan Chrysoroyiatissa.

Panorama Afroditinega rojstnega kraja Petra tou Romiou.

25 km jugovzhodno od Pafosa je **Petra tou Romiou**, po naše 'Grška skala', kjer je po legendi rojstno mesto boginje Afrodite. Iz obdobja bizantinskega cesarstva, ko je bila skala del mejne črte, je legenda o Digenisu Akritasu, ki je zaliv branil pred plenilskimi Saraceni. V eni izmed bitk se je skala v morju premaknila in uničila sovražnikovo ladjo.

37 km severno od Pafosa je kraj **Polis**, postavljen na mestu antične mestne kraljevine Marion, pomembnega trgoveškega središča klasičnega grškega obdobja. Ime naj bi pomenilo 'Mesto zlate zemlje', ker je zemljišče v okolici zelo rodovito. Zaradi ugodnega podnebja in čudovitih plaž je kraj zelo priljubljen med turisti, ki si želijo miru

in neokrnjene narave. Razen tega je cenejši kot Pafos. V bližini sta turška eksklava Kokkina in majhno turistično naselje Lakki z Afroditinimi termami, kjer je ob naravnih izviroh in v senci figovih dreves bazen, izklesan v apnencu. Po legendi naj bi vsak, ki se v bazenu okopa, ostal večno mlad.

Polotok Akamas je ekološko izjemno pomemben, saj so na njem med drugim tudi gnezdišča ogrožene zelene želve (*Chelonia mydas*) in karete (*Caretta caretta*). Okrog 230 km² veliko in geološko zanimivo območje je habitat mnogih endemičnih rastlinskih (*Tulipa cypria*, *Alyssum akamasicum*, *Centaurea akamantis*, *Phlomis cypria* ssp. *orientalis*, *Cyclamen cyprium*) in živalskih vrst (ob že omenjenih želvah tudi ptičev *Grus grus*, *Emberiza caesia*, *Oenanthe cypriaca*, *Lanius nubicus*, *Sylvia conspicillata* ter sesalca *Crocidura cypria*); nekatere so zaščitene celo z Bernsko konvencijo.

Glede na pomen polotoka, ki presega ciprski okvir, bi moralo biti kar 85 km² ozemlja (37 %) pod najstrožjim naravovarstvenim režimom. Dejavnosti za njegovo zaščito so se začele že leta 1992, njihov cilj pa je bil v prvi vrsti omejiti oziroma preprečiti razvoj dejavnosti, ki bi lahko uničile ali razvrednotile okolje. Žal so tovrstni predlogi naleteli na nasprotovanje lastnikov zemljišč in lokalnih prebivalcev, ki si na tem območju želijo razvijati turizem. Tako so na zasebnih zemljiščih že zgradili nekaj hotelov. Tamkajšnje živalstvo in rastlinstvo zelo ogrožajo vodni športi in druge s turizmom povezane dejavnosti. Čeprav je predlog za zaščito območja že leta 1997 podal tudi Evropski center za zaščito narave, se do leta 2005 stvari še niso premaknile z mrtve točke. Območje bi moralo imeti status naravnega parka oziroma območja posebne biosfere. Status plaže Limni, kjer gnezdiyo karete, je namreč še vedno negotov in prepuščen dobri volji lokalnih oblasti, ki naj bi ga uredile v okviru evropskega omrežja ekološko pomembnih območij Natura 2000.

5. dan: Limasol – polotok Karpas – Limasol

Polotok Karpas je dolg 65 in širok 20 km. Še zlasti priljubljen je med botaniki in ornitologi. Nekdaj obsežne brinove gozdove so po požarih nadomestili nasadi oljk in murv. Tu življenje teče drugače, marsikod je še vedno mogoče srečati pastirje s čredami ovac. Le še na tem območju živijo Turki in Grki drug ob drugem. Največje naselje na polotoku je Dipkarpaz (grško Rizokarpaso), najbolj vzhodno naselje s skromno turistično infrastrukturo pa je Yenierenköy. Obe naselji naj bi ustanovil kralj Pigmalion. V Dipkarpazu živi tudi kurdska manjšina. V njem so še tobačna tovarna ter dve cerkvi, zgrajeni v mešanici poznogotskega in poznobizantinskega sloga. Osrednja pravoslavna cerkev je cerkev sv. Supresiosa. Na koncu polotoka je Samostan apostola Andreja. Stoji na skali, v katero se je z napol slepim kapitanom na poti v Palestino zaletela ladja apostola Andreja. Ob silovitem udarcu je na plan privrel čarobni izvir, ki je kapitanu vrnil vid. V prvi četrtini 20. stoletja je bil samostan priljubljen romarski cilj. Leta 1912 se je namreč po sedemnajstih letih k materi vrnil ugrabljeni sin, potem ko

je izpolnila nalogo (romanje do samostana), ki ji jo je v sanjah naložil apostol Andrej. Zdaj ga obiskujejo le še redki turisti in lokalno prebivalstvo. Naokrog je več slikovitih plaž; na eni od njih želve karete in zelene želve ležejo jajca.

Samostan apostola Andreja na polotoku Karpas.

Viri navajajo, da je Famagusto leta 285 pr. n. št. ustanovil egiptovski kralj Ptolemaj. V antiki je bila znana kot Arsinoe, pozneje kot Ammochostos, kar pomeni 'skrita v pesku'. Ime **Famagusta** izhaja iz turškega imena Gazi Magosa, kar pomeni 'neosvojljiva Magusa'. Skozi zgodovino so si jo namreč lastili Lusignani, Benečani in Turki, nikoli pa ni bila grška. Mesto je bilo do leta 1300 vodilna trgovska postojanka v vzhodnem Sredozemlju. Konec 13. stoletja se je v Famagusto priselilo precej kristjanov iz Sirije in Palestine. Famagusta je bila v času dinastije Lusignan vse do prihoda Genovežanov najbogatejše, najbolj glamurozno in najbolj kozmopolitansko mesto med krščanskim zahodom in muslimanskim vzhodom. Genovežani so jo uporabljali zlasti v vojaške namene, zato je takrat njen gospodarski pomen nekoliko nazadoval.

Po prihodu Benečanov se je stanje znova izboljšalo, saj so leta 1489 glavno mesto iz Nikozije premestili v Famagusto. Leta 1571 je po enoletnem upiranju padla v turške roke. Cerkve so spremenili v mošeje ali jim drugače spremenili namembnost, palače

so uničili, trgovska dejavnost pa se je preselila v Larnako. Posledici vojne sta bili tudi pomanjkanje in lakota. Famagusta je izgubila gospodarski pomen, postala je mesto duhov, v katerem so živeli maloštevilni vojaki in izgnanci. Glavna dejavnost prebivalstva je postalo kmetijstvo. V 17. stoletju je mesto postalo praktično zapuščeno. Kristjani in mestu niso smeli živeti, za vstop vanj pa so morali dobiti posebno dovoljenje. Turki so Famagusti vladali do leta 1878.

Že v času britanske kolonialne nadvlade in tudi po letu 1960, ko je Ciper postal neodvisen, je Famagusta znova postala največje ciprsko pristanišče. Po 2. svetovni vojni se je v mesto priselilo precej Judov, ki so preživelih holokavst. Med letoma 1960 in 1974 je doživelo kulturni in gospodarski razcvet. Začelo je rasti, zgradili so nova stanovanjska in turistična naselja. Pod Britanci se je del mesta, imenovan Varosha, razvil v pomembno turistično središče. Famagusta je imela 50 % od vseh ciprskih turističnih ležišč, zabeležila pa je 49 % od vseh potnikov in kar 83 % od celotnega pretovora v ciprskih pristaniščih. Kljub pozitivnemu vplivu Britancev je bilo v obdobju njihove kolonialne oblasti uničenih veliko mestnih stavb, njihov gradbeni material pa so prepeljali v Port Said in ga uporabili za gradnjo Sueškega prekopa.

Po delitvi otoka je Famagusta ostala v turških rokah in njen pomen je znova močno nazadoval, saj je zaradi mednarodnega nepriznavanja severnega dela otoka izgubila status mednarodnega pristanišča. Varosha je postala zaprta za civilno prebivalstvo, turizem je zamrl. Ljudje ji pravijo "mesto duhov", ker izgleda, kot da bi zamrznila v času. Ta mestni del je vse do zdaj ostal zaprto vojaško območje.

Kot zanimivost velja omeniti, da je bilo na začetku 20. stoletja pristanišče v Famagusti z železnico povezano z Nikozijo in Morphoujem. Železnica je bila namenjena zlasti prevozu rud. Zadnji vlak je po njej zapeljal konec leta 1951.

Leta 1974 je v Famagusti živelo 60.000 prebivalcev, med katerimi je bilo 68 % ciprskih Grkov. V mesto je prihajalo na delo okrog 15.000 dnevni migrantov iz okolice. Ob višku turistične sezone je njem živelo med 90.000 in 100.000 prebivalcev. Po razdelitvi otoka so se vsi Grki odselili. Zdaj je mesto etnično čisto in ima okrog 39.000 prebivalcev. Razvito ima lahko predelovalno industrijo, zlasti živilsko, tobačno in tekstilno. Njeno zaledje je še vedno izrazito kmetijsko. Kmetovalci gojijo agrume ter pridelujejo krompir, tobak in žito.

Med mestnimi znamenitostmi priteguje največ pozornosti srednjeveško obzidje z Othellovim stolpom, ki varuje pristanišče in mesto. Ogromno obzidje so Benečani gradili kar dvajset let. Ob zidu so še vedno ohranjeni topovi in topovske krogle. Vidni so tudi ostanki debele verige, ki je varovala pristanišče. Pomembne znamenitosti so tudi mošeja Lala Mustafa Paša, pred prihodom Turkov katedrala sv. Nikolaja, mošeja Sinan Paša, ki je preurejena cerkev sv. Petra in Pavla, ter Beneška vladna palača. Pred mošejo Lala Mustafa Paša raste figovec iz tropske Afrike (*Ficus sycomorus*), ki naj bi bil star že 800 let. Njegovi sadeži naj bi imeli čudežno moč, ki pomaga zanositi neplodnim ženskam. Pravo umetniško delo so tudi Morska vrata (Porta del Mare), ki so jih naredili po nasvetih Leonarda da Vincija. Ob njih je kamniti lev, ki enkrat letno odpre

usta in mimoidoči lahko iz njegovega žrela potegne dragocenost. V Famagusti naj bi se po pripovedovanju dogajala ena izmed Shakespearovih najbolj znanih tragedij Othello.

Kamnit lev ob Morskih vratih (Porta del Mare) v Famagusti.

Severno od Famaguste so izkopanine antičnega mesta Salamine. Njegov nastanek sega v 11. stoletje pr. n. št.; ob vrnitvi iz trojanske vojne naj bi ga ustanovil kralj Teucer. **Salamina** (grško Salamis) je bila med pomembnejšimi mestnimi kraljevinami in pristanišči na otoku. V 4. stoletju jo je uničil potres, vendar so jo obnovili in preimenovali v Konstancijo. Ko so mesto leta 648 uničili Arabci, so se ljudje preselili v bližnjo Famagusto. Mestne razvaline so bile poseljene do leta 1300, kar dokazujejo najdbe kovancev iz obdobja Lusignanov. Do leta 1952, ko so začeli z organiziranim izkopavanjem, so tamkaj vseskozi nenadzorovano ropali ljubiteljski arheologi. Razvaline so zelo dobro ohranjene. K temu je pripomogla debela plast peska, ki je pokrivala mesto. Pesek je mesto prekril zaradi podnebnih sprememb in ga obvaroval pred usodo številnih antičnih mest, ki so jih razrušili zaradi cenenega gradbenega materiala. Arheološko najdišče je zelo veliko, za zdaj je samo deloma izkopano in raziskano. Turisti si lahko ogledajo gledališče za 15.000 ljudi, agoro oziroma trg, ki naj bi bila večja kot v kateremkoli rimskem mestu v Sredozemlju, športno vadišče in kopališče, kraljeve grobnice in tri bazilike. Mesto je imelo vodovod, urejeno odvajanje odplak in centralno ogrevanje. Najvplivnejši vladarji so bili Evagoras, Trajan in Hadrijan. Severozahodno

Nova mošeja v Famagusti.

od Salamine je sredi 18. stoletja zgrajeni pravoslavni Samostan apostola Barnabe, v katerem sta muzej ikon in arheološki muzej.

6. dan: Limasol – gorovje Troodos – Limasol

Zaradi hladnejšega podnebja, borovih gozdov, samotnih vasic s skromnimi cerkvami in skrivnostnih samostanov je **gorovje Troodos** pravo nasprotje vročih in s turisti natrpanih obalnih mest. V težko dostopnem gorskem svetu so ves čas gradili cerkve in samostane, kamor so se pravoslavni menihi umikali pred napadi morskih roparjev. Na območju Troodosa so tako trije najbolj obiskovani samostani (Trooditissa, Stavros, Kykkos) in devet bizantinskih cerkva (Svetega križa pri Platanistazi, Naše gospe z Arake pri Laguderi, Svetega križa v Pelendru, svetega Nikolaja pri Kakopetrii, Naše gospe s Podithuja pri Galati, Naše gospe z Azinuja pri Nikitariju, svetega Janeza Lampadista v Kalopanagiotisu, Naše gospe v Mutullasu in nadangela Mihaela pri

Tipična cerkva z dvo-
kapno streho v gorovju
Troodos.

Grm z votivnimi robčki
pri ikoni Device Mari-
je v bližini samostana
Kykkos.

Galati). Eden od popotnikov je zapisal: *“Ko se približamo majhnim, neuglednim cerkvam z zidovi iz različno velikih lomljencev in preperelimi škodlami na dvokapnicah pomislimo, da stojimo pred kmečko stavbo, ko pa potem vstopimo, nam ob bleščeči lepoti bizantinskih fresk zastane dih”*. Njihov nastanek sega v 11. stoletje, najmlajša je z začetka 16. stoletja. Stenske slike v cerkvah so tako dobro ohranjene, da bi jim težko pripisali večstoletno starost, kar je zasluga iznajdljivosti gradbenikov. Bizantinske cerkve so običajno zaključene z banjastimi oboki in kupolami, po prihodu križarjev pa so začeli cerkve v Troodosu, kjer je veliko snega in dežja, prekrivati z dvokapnimi strehami. S tem so cerkve dobile dvolupinsko prekritje, pod katerim je zrak lahko krožil in dragocene freske so bile obvarovane pred vlago. Leta 1985 so bile vključene v seznam Unescove svetovne dediščine.

Samostan Kykkos iz 19. stoletja slovi kot največji in najbogatejši samostan na otoku. V bistvu je bolj podoben velikemu luksuznemu hotelu kot samostanu. Ustanovljen je bil leta 1100. Ostanke prvotnega samostana ni več, ker je večkrat pogorel. V lasti ima eno od treh ikon Device Marije, kateri je posvečen. Naslikal jo je apostol Luka. Ker je ikona preveč dragocena, da bi jo gledali neposredno, je v celoti prekrita z biseri in srebrom. V samostanu je kot začetnik služil nadškof Makarios III., ki je pokopan 3 km zahodno od tod, nedaleč od rojstne vasi Panayia. Grobnico nadškofa Makariosa III. vseskozi varuje častna straža. V bližini so bili tudi skrivni prostori, ki so jih uporabljali v boju proti kolonialnim oblastnikom. Mimo grobnice vodi steza do ikone Device Marije, ob kateri je grmovje prekruto s trakovi, ki jih tam v upanju po čudežni ozdravitvi privezujejo bolni otroci. Vasice Kykkos, Moutoullas, Pedhoulas in Prodhromos so v dolini Marathassa, znani po češnjah.

Glavno dvorišče z vhodi v meniške celice in neobizantinskimi freskami v samostanu Kykkos.

Gorovje Troodos ponuja osvežitev in idiliko v zeleni naravi, tu so tudi možnosti za poletne ter zimske športe. Na strmih pobočjih Ólimbosa je od januarja do konca marca možno smučati. Smučišče je le 3 km oddaljeno od letovišča Troodos, 12 km od Platresia in samo uro vožnje iz Limasola oziroma glavnega mesta Nikozije. Na njem so štiri

žičnice, dve na severnem pobočju in dve na južnem, v tako imenovani Sončni dolini. Tik pod vrhom Ólimbosa je naselje Troodos (kar pomeni 'postaja') s predsedniško palačo, ki so jo kot poletno rezidenco za umik pred vročino v obalnih mestih in prestolnici zgradili Britanci.

Glavno turistično središče v Troodosu je **Platres**. Sicer mirno letovišče na 1200 m nadmorske višine je izhodišče za sprehode po številnih pohodniških poteh, ki ponujajo čudovite razglede. Med njimi je tudi pot ob vodotoku, od predsedniške palače v Troodosu do slapov Kaledonia pri Platresu. Vas je obstajala že v času Lusignanov. Turizem so začeli razvijati Britanci ob izteku 19. stoletja; prvi turisti so bili emigranti iz Egipta. Med ciprskim bojem za neodvisnost je Platres postal britanska vojaška postojanka, tu je bil tudi zapor za pristaše EOKE. Ponoven vzpon turizma se je začel po letu 1974, v zadnjem desetletju pa je prišlo do pravcatega turističnega razcveta. V kraju živi okrog 250 prebivalcev. Večina se jih ukvarja s turizmom, le redki se preživljajo s kmetijstvom. Ugodno podnebje zlasti poleti privablja številne turiste, v najvišji sezoni jih naštejejo tudi do 10.000 dnevno. V bližini je Dolina ceder z gozdnim rezervatom Triplyos, kjer raste okrog 200.000 ciprskih ceder. V rezervatu je tudi zatočišče ciprskega muflona (*Ovis orientalis ophion*).

Južno od Troodosa je **Krassochooria**, območje vinogradniških vasi Omodos, Arsos, Pachna, Kilani in Vasa. Tu ohranjajo stare navade, obdelovanje vinogradov in pridelovanje vina pa sta glavni dejavnosti tamkajšnjih prebivalcev. Najbolj znano je suho rdeče vino. Omodos je slikovita vinogradniška vasica, nekoč last galilejskega princa Sira Johna. V kraju je mogoče kupiti steklenico ciprskega vina, tradicionalni alkoholni pijači, imenovani tsipouro in zivania, pa tudi sladice, pletenine in čipke. Vas je znana tudi po samostanu Stavros z začetka 4. stoletja, v katerem je muzej z zbirko ikon in lesorezov. Omeniti velja tudi kraj Foini, znan zlasti po lončevini in sladici loukoumi.

7. dan: Limasol – Agia Napa – Limasol

Še pred četrto stoletja je bila **Agia Napa** mirna ribiška vasica, ki se je po letu 1974 tako rekoč čez noč spremenila v turistično središče, med tujimi turisti znano zlasti po živahnem nočnem življenju, zato jo mnogi primerjajo s špansko Ibizjo. Vse njene plaže so bile nagrajene z modro zastavo Evropske unije za čistočo in pestro ponudbo storitev. Poleg zabave in lepih peščenih plaž v majhnih zalivih turiste privlači samostan iz 16. stoletja s čudovitim dvoriščem znotraj obzidja, polnim eksotičnih rož in dreves ter s slikovitim osmerokotnim marmornim vodnjakom. Med drevesi izstopa 600 let stara platana. Samostan ima tudi majhno kapelico, ki so jo zgradili po tako imenovanem čudežu v Panagiyi. V tamkajšnji jami so se namreč ob napadih piratov skrivali ljudje. Med nekim napadom, ko so pirati več dni zapored ropali po mestu, bi ljudje v jami skorajda umrli od žeje, vendar se jim je iznenada prikazala Devica Marija in jim v kotu jame pokazala izvir pitne vode. Od takrat dalje ni izvir nikoli več presahnil.

Živopisno pristanišče Limanaki v Agii Napi.

Samostan je dal naselju ime. Napa namreč pomeni 'gozdnata dolina', saj je bila v antični bližnja okolica porasla z gozdom. Do leta 1790 je bilo območje neposeljeno. Prvi priseljenci, bilo jih je okrog 20, so prišli iz Soluna. Zdaj v Agii Napi živi nekaj manj kot 1000 ljudi, poleti pa se jih tu skupaj s turisti zadržuje tudi več kot 10.000.

V okolici mesta je več rtov, ki nudijo čudovite razglede. Najbolj znan je **rt Greco**, kjer se skale proti morju spuščajo v kaskadah. Tu ni ničesar, razen vojaških radarjev in anten, ki so dali navdih ustvarjalcem filma o Jamesu Bondu.

Nedaleč od Zelene črte je vas duhov **Deryneia** s tremi cerkvami. Prebivalci so jo zapustili ob razdelitvi otoka pred tremi desetletji. V neposredni bližini je britansko vojaško oporišče Dekelija.

Dekelija in **Akrotiri** sta le dve od britanskih čezmorskih vojaških oporišč. Obe sta ostanek iz preteklosti, iz časa, ko se je Ciper izvil izpod britanske kolonialne nadvlade in postal neodvisna država znotraj Britanske skupnosti narodov. Velika Britanija ju je obdržala zaradi strateške pomembnosti otoka, predvsem pa zaradi bližine Sueškega prekopa in Bližnjega vzhoda. Ustanovljeni sta bili s pogodbo leta 1960. Vojaški oporišči merita skupaj 256 km² in zavzemata 3 % ciprskega ozemlja. 60 % njunega ozemlja je v zasebni lasti, bodisi v lasti britanskih bodisi ciprskih državljanov. 40 % ozemlja ima status kronskega ozemlja in z njim razpolaga britansko obrambno ministrstvo. Akrotiri zavzema južni del polotoka v bližini Limasola, Dekelija pa je na jugovzhodu otoka, v bližini Larnake.

Marmorni vodnjak iz prve polovice 16. stoletja na dvorišču samostana v Agii Napi.

Neobizantinske freske v cerkvi Panagia v Agii Napi.

V obeh oporiščih so vojaški objekti, kmetijska zemljišča in poseljena območja. Oporišč se ne sme uporabljati za civilne namene. Znotraj Dekelije sta dve ciprski vasi, enklavi Ormidhia in Xylotymvou, tam je tudi termoelektrarna. V obeh oporiščih živi okrog 14.000 ljudi. Polovica je Ciprčanov, ki tam tudi delajo, preostali so družinski člani britanskih vojakov, ki jih je okrog 3000. Oporišči vodi poveljnik ciprskih britanskih vojaških sil, ki ga na predlog obrambnega ministra potrdi britanski vladar. Za razliko od drugih britanskih čezmorskih ozemelj prebivalci teh dveh območij nimajo pravice do polnega britanskega državljanstva.

Ker sta obe območji sorazmerno veliki in pomembni za družbeni razvoj otoka, Ciper zahteva njuno vrnitev pod okrilje matične države. Ob ustanovitvi oporišč je Velika Britanija Cipru plačala rento za štiriletno obdobje, potem pa naj ne bi prispevala ničesar več. Ciper zahteva tudi plačilo nastalega dolga, ki naj bi znašal že več kot milijardo evrov. Leta 2001 so lokalni prebivalci pred britanskimi vojaškimi oporišči množično protestirali zaradi postavitve novih radijskih anten, ki naj bi bile namenjene za boljšo komunikacijo z drugimi britanskimi vojaškimi oporišči po svetu. Antene naj bi škodovale zdravju ljudi in ogrozale življenje divjih živali. Velika Britanija takšne očitke seveda zavrača.

8. dan: Limasol – Eftagonia in Akapnou – Limasol

Na jugovzhodnem obrobju gorovja Troodos sta vasi **Eftagonia** in **Akapnou**. Za obe je značilna depopulacija. Eftagonia ima 400 prebivalcev, med katerimi je več kot desetina upokojencev. Vaščani se ukvarjajo s pridelovanjem zelenjave in mandarin, obenem pa ohranjajo tradicijane običaje. Obe vasi se splača obiskati zlasti v času velikonočnih praznikov, ko lahko turisti opazujejo različne igre ali celo sodelujejo v njih. V Akapnouju je slikovit kamniti most iz obdobja nadvlade Benečanov, tu pa je tudi mlin za pridobivanje oljčnega olja.

9. dan: Limasol – Nikozija – Kirenija – Limasol

Beylerbey je mirna hribovska vasica s čudovito gotsko katedralo Bellapais. Konec 12. stoletja so jo zgradili menihi avguštinci, ki so pribežali iz Jeruzalema. V 13. stoletju jo je dogradil in ob njej zgradil samostan kralj Hugh III. Po prihodu Turkov so se morali francoski menihi odseliti, samostan je bil predan grški pravoslavni cerkvi. Ime katedrale in samostana izhaja iz francoskega jezika, iz imena Abbay de la Paix, kar pomeni 'Katedrala miru'. Mnogi umetnostni zgodovinarji vrednotijo stavbo kot vrhunec gotike na Bližnjem vzhodu; ima namreč cerkev, stolp, freske, 18 obokov, rimske sarkofage in zakladnico.

Kirenija (grško Kyrenia, turško Girne) je mesto z 28.500 prebivalci na severni obali otoka, ki naj bi ob koncu trojanske vojne nastalo z naselitvijo priseljencev iz Ahaje na

Velikonočni darovi v cerkvi v Akapnouju.

Beneški most v Akapnouju, poimenovan po legendarni kraljici Rigaini.

Peloponezu. Mesto naj bi dobilo ime po naselju, od koder so priseljenci prišli. Njegova zgodovina je podobna zgodovini drugih ciprskih mest. Kirenija je bila vse od ustanovitve pomembno pristanišče. Po prihodu Turkov so znotraj mestnega obzidja lahko živeli le vojaki z družinami, zato je prej živahna trgovska dejavnost zamrla. Ponoven razvoj naselja se je začel s prihodom Britancev, ki so pospeševali razvoj trgovine in turizma. Kirenija je postala priljubljena zlasti med bogatimi prebivalci Nikozije.

Kljub pozitivnim spremembam je bilo življenje v mestu zaradi gospodarske krize in lakote težavno. Zato so se njegovi prebivalci v velikem številu odseljevali v Egipt in Združene države Amerike. Hitrejši gospodarski razvoj je prinesel čas neposredno po 2. svetovni vojni, ko so se naseljevali priseljenci iz Velike Britanije. Leto 1974 je v razvoju mesta znova povzročilo močan zastoj. Z odselitvijo Grkov je prej večinoma grško mesto postalo povsem turško, odselili so se tudi vsi tujci.

Kirenija je znana zlasti po mogočni bizantinski trdnjavi iz 10. stoletja ter ladijskem muzeju. Tamkajšnji grad je bil zgrajen kot zaščita pred piratskimi vpadi v 7. stoletju, pozneje so ga Lusignani in Benečani močno spremenili. Obdaja ga širok, nekoč z vodo napolnjen obrambni jarek, prek katerega vodi pristopni most.

Zdaj je Kirenija mirno pristaniško mesto s številnimi restavracijami in bari. Priljubljeno je zlasti med britanskimi turisti. Zaradi lege pod Kirenijskim hribovjem ima poleti nekoliko ugodnejše podnebje. Obiskovalci cenijo zlasti neokrnjene plaže zahodno od mesta. V hribih južno od Kirenije stoji srednjeveški grad sv. Hilarion iz 10. stoletja. Poimenovan je po puščavniku sv. Hilarionu, ki je pribežal iz Svete dežele ter živel in umrl v jami na gori. Skupaj z gradovoma Bufavento in Kantara je sestavljal bizantinski obrambni sistem za opozorila ob turških vpadih. Zgradili so jih Lusignani in "v najboljših časih" naj bi bili tako privlačni, da jih je v zgodbah o Sneguljčici in Trnuljčici upodobil Walt Disney. V sodobnosti je najbolje ohranjen in najlaže dostopen sv. Hilarion, ki je bil počitniška rezidenca Lusignanov. Vendar je obisk notranjosti gradu prepovedan, ker je preurejen v vojaški objekt.

Kirenijska ladja je najstarejša grška ladja, ki so jo kdajkoli izkopali. Odkrili so jo leta 1967. Dolga je 14,7 in široka 3,4 m. Trgovska ladja je bila naložena z amforami, v katerih so bili vino z Rodosa, vulkanski pesek z otoka Kosa in mandlji. Po obstoječih podatkih je ladja prevažala tovor med otoki Dodekaneza, Ciprom, Sirijo in anatolsko obalo. Našli so tudi nekaj kovancev, s pomočjo katerih so ugotovili, da je iz 4. ali 3. stoletja pr. n. št. Zgodovinarji domnevajo, da so ladjo napadli in potopili pirati, saj na njej niso našli nobenih dragocenosti. Potonila je manj kot miljo od kirenijskega pristanišča. Po dvigu iz morja so jo obdelali s posebnimi kemičnimi sestavinami, ki preprečujejo razpadanje lesa. Ladjo so našli v zelo dobrem stanju, k čemur je gotovo prispevala tudi krovna plast peska in školjk.

Pogled na dobro utrjeni grad v Kireniji.

Panorama pristanišča v Kireniji.

VIRI IN LITERATURA

- About Cyprus. 2001. Press and Information Office. Nikozija, 463 str.
- Akamas peninsula. <http://home.clara.net/heureka/cyprus/akamas.htm> (citirano 14. 7. 2006).
- Akamas peninsula. <http://www.conservation.org.cy/akamas/background.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Akapnou. <http://www.kypros-cyprus.com/Akapnou.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Akrotiri and Dhekelia. http://en.wikipedia.org/wiki/Akrotiri_and_Dhekelia (citirano 14. 7. 2006).
- Aphrodite. <http://en.wikipedia.org/wiki/Aphrodite> (citirano 14. 7. 2006).
- Aphrodite. <http://www.enostos.net/cdrom/aphrodite.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Aphrodite's rock. <http://www.exclusively-cyprus.com/cyprus/aphroditessrock.htm> (citirano 15. 7. 2006).
- Ayia Napa. http://en.wikipedia.org/wiki/Ayia_Napa (citirano 14. 7. 2006).
- Ayia Napa. <http://www.discoverayanapa.com/article.php?id=22> (citirano 14. 7. 2006).
- Ayia Napa. <http://www.world66.com/asia/middleeast/cyprus/ayianapa> (citirano 14. 7. 2006).
- Bellapais. <http://www.bellapaisheights.co.uk/TheTownOfBellapais.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Beylerbey. <http://en.wikipedia.org/wiki/Beylerbey> (citirano 14. 7. 2006).
- Boden, M. 2004: Evropa, naša sedanjost in pretekost. Mladinska knjiga. Ljubljana, 572 str.
- Ciper. <http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstudy:@field> (citirano 18. 6. 2006).
- Cyprus and Ramsar. http://www.ramsar.org/wwd/5/wwd2005_rpt_cyprus1.htm (citirano 14. 7. 2006).
- Cyprus travellers handbook: everything you want to know about your stay in Cyprus. Cyprus tourism organisation. 2000. 157 str.
- Cyprus. <http://en.wikipedia.org/wiki/Cyprus> (citirano 18. 6. 2006).
- Cyprus. <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cy.html> (citirano 27. 6. 2006).
- Cyprus: on the way to EU membership. 2002. Press and Information Office. Nikozija, 75 str.
- Demographic Yearbook 2002. 2005. United Nations. New York, 1045 str.

- Demographics of Cyprus. http://en.wikipedia.org/wiki/Demographic_of_Cyprus (citirano 18. 6. 2006).
- Demographics of Cyprus. http://en.Wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Cyprus (citirano 18.6.2006).
- Dipkarpaz. <http://experts.about.com/e/d/di/Dipkarpaz.htm> (citirano 14. 7. 2006).
- Economy of Cyprus. http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Cyprus (citirano 18. 6. 2006).
- European stand on the Cyprus problem: resolutions adopted by the Parliamentary Assembly and the Committee of Ministers of the Council of Europe and the European Council and the European Parliament of the European Union. 1998. Republic of Cyprus. Nikozija, 134 str.
- Famagusta. <http://en.wikipedia.org/wiki/Famagusta> (citirano 14. 7. 2006).
- Famagusta. <http://experts.about.com/e/f/fa/Famagusta.htm> (citirano 14. 7. 2006).
- Famagusta. <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/city/famagusta/> (citirano 14. 7. 2006).
- Geography of Cyprus. http://en.wikipedia.org/wiki/Geography_of_Cyprus (citirano 18. 6. 2006).
- Hala Sultan Tekke. http://en.wikipedia.org/wiki/Hala_Sultan_Tekke (citirano 14. 7. 2006).
- History of Famagusta and Salamis. <http://www.stwing.upenn.edu/~durduran/drfrm1.html#hist> (citirano 14. 7. 2006).
- http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-AG-03-001/EN/KS-AG-03-001-EN.PDF (citirano 22. 1. 2007).
- <http://www.mladina.si/tehdnik/200311/clanek/ciper/> (citirano 14. 7. 2006).
- <http://www.turkishcyprus.com/about-trnc-small-cities-towns.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Karpass peninsula. http://en.wikipedia.org/wiki/Karpass_Peninsula (citirano 14. 7. 2006).
- Kolossi castle. http://en.wikipedia.org/wiki/Kolossi_Castle (citirano 14. 7. 2006).
- Kolossi castle. <http://www.vtourist.cy.net/limassol/places.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Kourion. <http://en.wikipedia.org/wiki/Kourion> (citirano 14. 7. 2006).
- Kourion. <http://www.enostos.net/cdrom/kourion.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Kyrenia mountain range. http://en.wikipedia.org/wiki/Kyrenia_mountain_range (citirano 14. 7. 2006).
- Kyrenia mountain range. <http://www.google.com/search?hl=sl&q=Kyrenia+mountains&meta> (citirano 14. 7. 2006).
- Kyrenia ship. http://www.enostos.net/cdrom/kyrenia_ship.html (citirano 14. 7. 2006).
- Kyrenia. <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/city/kyrenia/> (citirano 14. 7. 2006).
- Limassol. <http://www.vtourist.cy.net/limassol/places.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Lombardi, D. 2001: Cyprus: a divided island. Economic and demographic gaps between North and South as the result of the unsolved conflict between Cypriot communities. *Geographica Slovenica* 34-1. Inštitut za geografijo. Ljubljana, str. 189-205.

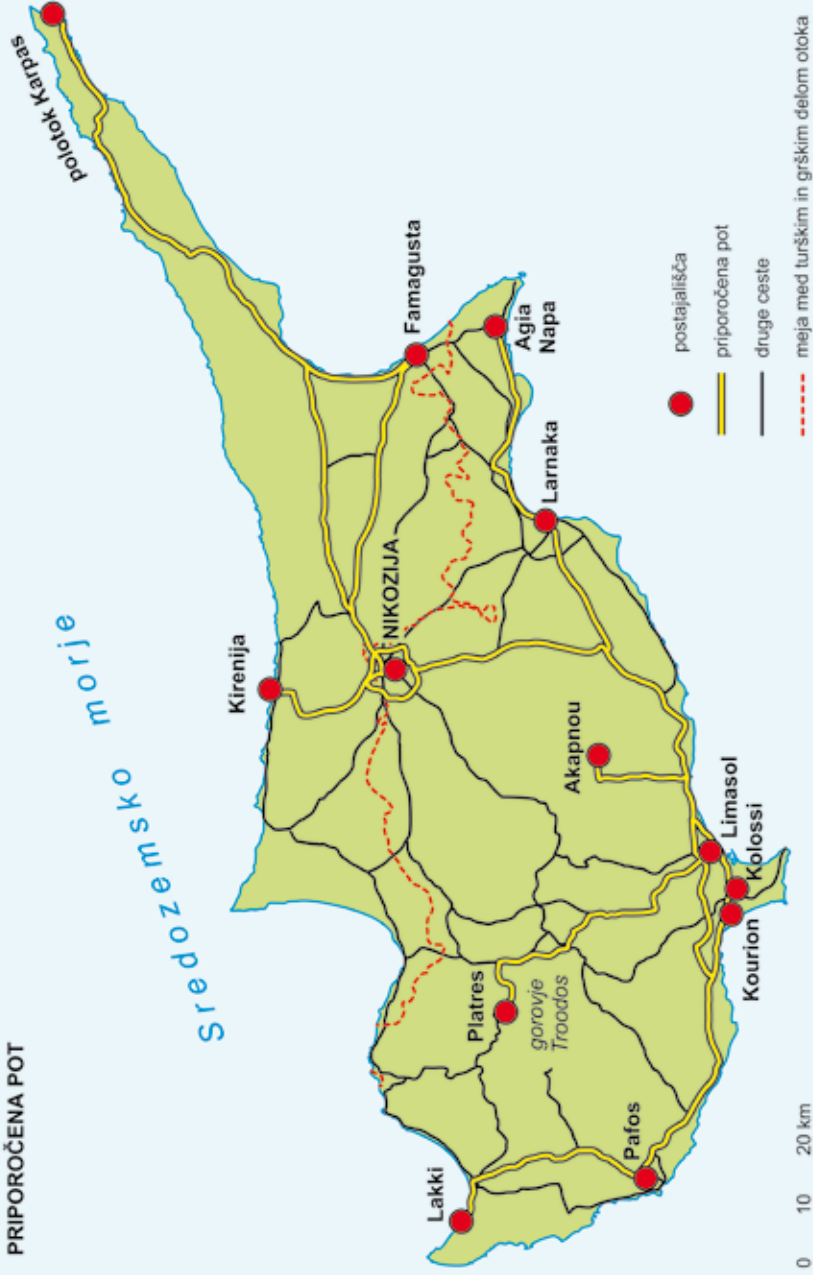
- Müller, M. J. 1996: Handbuch Ausgewählter Klimastationen der Erde. 5. ergänzte und verbesserte Auflage. Trier, 400 str.
- Natek, K., Natek M. 2000: Države sveta 2000. Mladinska knjiga. Ljubljana, 704 str.
- Necdet, M. 2003: Overview of the carst occurrences in northern Cyprus. *Acta Carsologica* 32-2. Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Ljubljana, str. 269–276.
- Nicosia. <http://kypros.org/Cyprus/nicosia.html> (citirano 14. 7. 2006).
- Nicosia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Nicosia> (citirano 14. 7. 2006).
- Nicosia. <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/city/nicosia/> (citirano 14. 7. 2006).
- Paphos. <http://en.wikipedia.org/wiki/Paphos> (citirano 14. 7. 2006).
- Report on Akamas. <http://Ccf/Akamas2003/AkamasReportforBerneConventionMeeting2005> (citirano 14. 7. 2006).
- Schneider, A. 2001: Pod skedenjsko streho skrita lepota. Svetovni zakladi: Dediščina človeštva. Spomeniki z Unescovega seznama svetovne dediščine. Svet knjige. Ljubljana, 249 str.
- The kingdom of Kourion. <http://www.enostos.net/cdrom/kourion.html> (citirano 14. 7. 2006).
- The Republic of Cyprus, an overview. 2003. Press and Information Office. Nikozija, 68 str.
- Turkish Republic of Northern Cyprus. http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_Republic_of_Northern_Cyprus (citirano 18. 6. 2006).
- UNESCO World Heritage Centre. <http://whc.unesco.org/en/> (citirano 2. 8. 2006).
- UNESCO World Heritage Centre. <http://whc.unesco.org/en/list/> (citirano 2. 8. 2006).

KAZALO

Uvod	3
Naravnogeografske značilnosti	5
Zgodovina	16
Prebivalstvo	36
Gospodarstvo	48
Priporočena pot	67
Viri in literatura.....	91

PRIPOROČENA POT

Sredozemsko
morje

EVROPA	1	IRSKA
	2	BOLGARIJA
	3	SLOVENIJA I – Ekскурzije LGD
	4	SLOVENIJA II – Ekскурzije LGD
	5	SLOVENIJA III – Ekскурzije LGD

AFRIKA	1	MAROKO

AZIJA	1	SIRIJA
	2	IRAN
	3	KIRGIZISTAN
	4	CIPER

12,50 € (2.996 SIT)

ISBN 978-961-6568-93-7

[HTTP://ZALOZBA.ZRC-SAŽU.SI](http://zalozba.zrc-sazu.si)